

Synthesizing New Geopolitical Imperatives and the Transformation of Strategic Policymaking: A Meta-Synthesis with a Futurological Approach

Mohammadali Kiani

PhD of Political Geography, Faculty of Geography, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: keyani@ut.ac.ir

 0009-0009-5143-8778

Mohammadreza Kazemi

PhD Student of Futures Studies, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran

Email: kaazemi@ut.ac.ir

 0009-0009-5927-0631

Afsaneh Dehghanpour-Farashah

Assistant Professor, Faculty of Governance, University of Tehran, Tehran, Iran
(Corresponding Author)

Email: dehghanpur@ut.ac.ir

 0000-0002-4248-6884

Abstract

The contemporary world is experiencing a complex geopolitical transitional period in which traditional state-centric paradigms and hard-power approaches have become increasingly inadequate. Emerging imperatives, such as techno-geopolitics, the centrality of identity and geocultural considerations, and the rise of influential non-state actors, have confronted policymakers with a fluid, unpredictable, and multi-dimensional strategic environment. In this context, the primary objective of this study is to explain the nature of these new geopolitical imperatives and to propose an effective conceptual framework for strategic policymaking that facilitates adaptation to the rapidly evolving global order. To achieve this objective, the research employs a qualitative meta-synthesis methodology based on the model developed by Sandelowski and Barroso. The analytical corpus comprises 61 specialized documents, including peer-reviewed academic articles and authoritative strategic reports. Findings from these sources were systematically extracted, classified, and synthesized through an interpretive process, enabling the development of an integrated framework rather than a mere aggregation of prior knowledge. The analysis reveals that four key imperatives—the technological, identity-based, network, and geoeconomic—are fundamentally reshaping the concepts of power, sovereignty, and territoriality. These transformations necessitate a shift from the traditional “Westphalian Actor” model toward a “Networked, Future-Oriented Actor” paradigm, in which policymakers must integrate new analytical and operational capacities. The proposed model emphasizes the cultivation of capabilities such as systems thinking, mastery of smart power strategies, multi-faceted diplomacy, and the application of futures-studies tools, including scenario planning, to anticipate and manage uncertainty. Strategic institutions, therefore, must revise their traditional hierarchical structures and invest in developing these new competencies to operate effectively within this complex and dynamic geopolitical environment.

Keywords: New Geopolitics, Strategic Policymaking, Futures Studies, Smart Power, Techno-Geopolitics

Extended Abstract

Purpose

The contemporary international system is undergoing a complex transitional phase characterized by strategic fluidity, technological revolutions, and the rise of non-state actors. Traditional state-centric, hard-power paradigms are increasingly inadequate for understanding current global dynamics. This research aims to identify the new geopolitical imperatives—technological, identity-based, networked, and geoeconomic—and to analyze their impact on the evolution of strategic policymaking. The study seeks to provide an integrated conceptual framework that enables policymakers to adapt to these transformations and develop future-oriented strategies.

Design/methodology/approach

The study employs a qualitative meta-synthesis approach based on the systematic model developed by Sandelowski and Barroso (2007). The analytical corpus includes 61 peer-reviewed articles and authoritative strategic reports, selected and evaluated through a rigorous quality appraisal process. Core findings were extracted, classified, and synthesized through an interpretive process to generate a new, integrated conceptual model. Trustworthiness was ensured through data and theoretical triangulation, rich descriptive analysis, and a transparent audit trail of the research process. This approach moves beyond a simple aggregation of findings, allowing the development of a futurological, network-oriented framework for strategic policymaking.

Findings

The meta-synthesis identifies four transformative geopolitical imperatives reshaping the strategic landscape. The technological imperative reflects a shift in competition to cyber and cognitive domains through concepts such as Techno-Geopolitics and Noopolitik, emphasizing the strategic role of information and technology. The identity imperative highlights the centrality of civilizational narratives and geocultural considerations in contemporary conflicts, elevating the importance of soft power in strategy. The network imperative points to the rise of powerful non-state actors, challenging the traditional Westphalian, state-centric model and requiring a transition to multi-actor, networked strategic thinking. The geoeconomic imperative underscores the emergence of economic instruments and arenas as primary tools of strategic competition, illustrating the interdependence of economic and geopolitical power. Together, these imperatives compel policymakers to transition from the traditional “Westphalian Actor” model to a “Networked, Future-Oriented Actor” paradigm, integrating systems thinking, smart power, multi-faceted diplomacy, and futures-studies methodologies such as scenario planning to navigate uncertainty.

Practical implications

Policymaking institutions must revise hierarchical structures in favor of more flexible, integrated, and networked models. Strategic investment is required in areas such as cybersecurity, big-data analytics, and public diplomacy, while training a new generation of analysts and strategists with foresight and futures-oriented capabilities is crucial. Adopting smart power strategies that blend hard and soft power tools will be essential for advancing national interests in a complex, multi-dimensional global environment.

Social implications

The research highlights the importance of societal awareness and preparedness for emerging global challenges. Enhancing futures literacy among policymakers, civil society, and educational institutions can support informed strategic decision-making and strengthen societal resilience against technological, economic, and cultural disruptions. By fostering a culture of forward-looking governance, societies can better anticipate risks, mobilize collective resources, and maintain stability amid geopolitical volatility.

Originality/value

This study contributes a novel, integrative framework that synthesizes technological, identity-based, networked, and geoeconomic imperatives into a single, futurological model of strategic policymaking. Unlike conventional analyses, it combines meta-synthesis of literature with futures-studies tools to produce a conceptual model that is both analytically rigorous and practically applicable. The research provides valuable insights for strategists, policymakers, and scholars seeking to understand and adapt to the evolving global strategic environment, offering a blueprint for developing resilient, adaptive, and forward-looking policy architectures.

E-ISSN: 2588-6525 / Center for Strategic Research / The Scientific Journal of Strategy

Journal of "The Scientific Journal of Strategy" © 11 years by Center for Strategic research is licensed under [CC BY 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/)

10.22034/rahbord.2025.538653.1839

ارائه الگوی خطمشی گذاری نوین براساس فرا ترکیب الزامات ژئوپلیتیکی: رویکرد آینده پژوهانه

محمد علی کیانی

دانش آموخته دکترا جغرافیای سیاسی، دانشکده جغرافیا، دانشگاه تهران، تهران، ایران
Email: keyani@ut.ac.ir 0009-0009-5143-8778

محمد رضا کاظمی

دانشجوی دکترا آینده پژوهی، دانشکده حکمرانی دانشگاه تهران، تهران، ایران
Email: kaazemi@ut.ac.ir 0009-0009-5927-0631

افسانه دهقان پور فرانشاه

استادیار، دانشکده حکمرانی دانشگاه تهران، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
Email: dehghanpur@ut.ac.ir 0000-0002-4248-6884

چکیده

چنان معاصر در یک «دوره گذار» ژئوپلیتیکی به سر می برد که در آن، پارادایم های سنتی مبتنی بر دولت محوری و قدرت سخت، کارایی خود را از دست داده اند. ظهور الزامات نوینی همچون تکنوژئوپلیتیک، محوریت یافتن هویت (ژئوکالچر) و قدرت یابی بازیگران غیردولتی، خطمشی گذاران را با یک محیط راهبردی سیال و غیرقابل پیش بینی مواجه کرده است. هدف اصلی این پژوهش، تبیین ماهیت این الزامات نوین و ارائه الگوی خطمشی گذاری کارآمد برای انطباق با این محیط جدید است. این پژوهش با رویکردی کیفی و با استفاده از روش فرا ترکیب (مدل سندلوسکی و باروسو) انجام شده است. پیکره تحلیلی تحقیق، متشکل از ۶۱ سند تخصصی شامل مقالات علمی-پژوهشی و گزارش های راهبردی معتبر است که به صورت نظام مند، یافته های آن ها استخراج، طبقه بندی و ترکیب شده است. یافته ها نشان می دهد که چهار الزام کلیدی (فناورانه، هویتی، شبکه ای و ژئواکونومیک) در حال بازتعریف مفاهیم قدرت، حاکمیت و سرزمین هستند. این تحول، خطمشی گذاران را از الگوی سنتی «بازیگر وستفالیایی» به سمت الگوی نوین «بازیگر شبکه ای آینده نگر» سوق می دهد. مدل مفهومی جدید برای خطمشی گذار بر قابلیت هایی چون تفکر سیستمی، تسلط بر قدرت هوشمند، دیپلماسی چندوجهی و به کارگیری ابزارهای آینده پژوهی مانند سناریوسازی برای مدیریت عدم قطعیت استوار است. نهادهای راهبردی برای کنشگری مؤثر در محیط جدید، نیازمند بازنگری در ساختارها و کسب این قابلیت های نوین هستند.

کلیدواژه ها: ژئوپلیتیک نوین، خطمشی گذاری راهبردی، آینده پژوهی، قدرت هوشمند، تکنوژئوپلیتیک

مقدمه و بیان مسئله

جهان در آستانه دهه سوم قرن بیست و یکم، در یک «دوره گذار» ژئوپلیتیکی پیچیده و پر ابهام به سر می‌برد؛ دورانی که مشخصه اصلی آن، دگرگونی بنیادین در ماهیت قدرت، ساختار نظام بین‌الملل و قواعد بازی است. فروپاشی نظام دوقطبی در دهه پایانی قرن بیستم، نقطه پایانی بر نظم آشنای جنگ سرد گذاشت و جهان را با یک رخداد کم‌نظیر مواجه ساخت که به‌جای ایجاد ثبات، به سیالیت و بی‌ثباتی در ساختار نظام بین‌الملل دامن زد (حیدری و محمدی، ۱۳۸۶). این تحول، پارادایم‌های مسلط ژئوپلیتیک را که عمدتاً براساس رقابت میان دولت-ملت‌ها، کنترل سرزمینی و قدرت سخت تعریف می‌شدند، به چالشی اساسی کشید. درحالی‌که اندیشمندان کلاسیک، سیاست جهانی را در چهارچوب رقابت بر سر فضاهای فیزیکی تحلیل می‌کردند (حافظ نیا، ۱۳۹۳) واقعیت‌های کنونی نشان می‌دهد که این تحلیل‌ها دیگر کافی نیستند.

مسئله اصلی این پژوهش، ظهور مجموعه‌ای از الزامات ژئوپلیتیکی نوین است که خط‌مشی‌گذاران را با محیطی کاملاً متفاوت روبه‌رو کرده است. این الزامات، دگرگونی‌هایی ماهوی را در بنیان‌های قدرت و امنیت، نمایندگی می‌کنند:

انقلاب فناوریانه و دیجیتال: ظهور مفاهیمی چون «تکنوژئوپلیتیک» (ملک محمدی^۱، ۲۰۱۵)، «ژئوپلیتیک هوش مصنوعی» (دهقانی فیروزآبادی و چهارآزاد، ۱۴۰۳) و «نووپلیتیک آ» (بدیعی ازندهای و همکاران، ۱۴۰۳) نشان می‌دهد که میدان رقابت از تسلط بر سرزمین فیزیکی به سمت کنترل فضای سایبر، داده‌ها و روایت‌ها در حال تغییر است. در این پارادایم، «جغرافیای قدرت» از نو تعریف شده و بازیگران با عرصه‌های جدیدی از منازعه مانند جنگ‌های شناختی مواجه شده‌اند.

محوریت یافتن هویت و فرهنگ: گذار از «ژئوپلیتیک دولت‌محور» به ژئوکالچر تمدن‌محور» (نادری، ۱۳۹۳) به این معناست که رقابت‌ها بیش از آنکه صرفاً مادی باشند، میان روایت‌ها و نظام‌های ارزشی در جریان است. درگیری‌های خاورمیانه و رقابت قدرت‌های منطقه‌ای مانند ایران و عربستان سعودی، نمونه بارزی از هویتی شدن سیاست است که در آن، هر بازیگر برای گسترش حوزه نفوذ ژئوکالچری خود تلاش می‌کند (مصلی نژاد، ۱۳۹۳؛ ربیعی و همکاران، ۱۳۹۵).

1. Malek Mohammadi
2. Noopolitik

پیچیدگی ساختار نظام و ظهور بازیگران غیردولتی: مدل کلاسیک «وستفالیایی»^۱ با ظهور بازیگران قدرتمند غیردولتی مانند شرکت‌های فراملی و سازمان‌های تروریستی به چالش کشیده شده است (قادری، ۱۳۸۷). این بازیگران با عبور از مرزهای ملی، شبکه‌هایی از قدرت ایجاد کرده‌اند که معادلات امنیتی را دگرگون می‌سازد. در نتیجه، امنیت دیگر مفهومی صرفاً دولت‌محور نیست و مدل‌های «امنیت شبکه‌ای» جایگزین مدل‌های سنتی شده‌اند (قاسمی، ۱۳۸۹).

محوریت یافتن ژئواکونومی: در جهان امروز، اقتصاد به میدان اصلی رقابت تبدیل شده است. جنگ بر سر کنترل کریدورهای انرژی، تسلط بر زنجیره‌های تأمین و استفاده از تحریم‌ها به منزله سلاح‌های راهبردی، نشان‌دهنده این تغییر پارادایم است (آلتمان و باستیان^۲، ۲۰۱۷). جایگاه ژئواکونومیک یک کشور، به یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های قدرت ملی آن تبدیل شده است (نامی و همکاران، ۱۳۸۸).

جهانی شدن ریسک‌ها: بحران‌های زیست‌محیطی، همه‌گیری‌های جهانی و بی‌ثباتی اقتصادی، دیگر مرز نمی‌شناسند و امنیت ملی کشورها را به شیوه‌هایی نوین تهدید می‌کنند (مجمع جهانی اقتصاد^۳، ۲۰۲۵).

این مجموعه از الزامات، یک محیط راهبردی پیچیده، سیال و غیرقابل پیش‌بینی ایجاد کرده که در آن، الگوهای رفتاری سنتی خط‌مشی‌گذاران کارایی خود را از دست داده است. این پژوهش در صدد است تا با تحلیل عمیق این الزامات و با اتخاذ یک رویکرد آینده‌پژوهانه، چهارچوبی برای فهم «تحول در رفتار خط‌مشی‌گذاران» ارائه دهد (نمودار ۱).

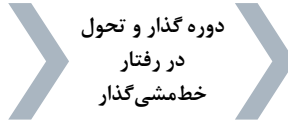
۱. اصطلاح «وستفالیایی» به دوره‌ای در تاریخ روابط بین‌الملل اشاره دارد که با قراردادهای صلح وستفالی در سال ۱۶۴۸ میلادی پایان جنگ‌های سی ساله در اروپا آغاز شد. این قراردادها اصولی را در زمینه حاکمیت ملی و غیرمداخله در امور داخلی کشورها بنا نهادند. به عبارت دیگر، مدل وستفالیایی به ایجاد نظام بین‌المللی مبتنی بر دولت‌های مستقل و حاکم اشاره دارد که هر یک دارای حاکمیت کامل بر سرزمین و مردم خود هستند.

2. Altman & Bastian

3. World Economic Forum

دولت‌محوری، قدرت سخت، کنترل
سرزمین

فناوری، هویت، شبکه‌ها،
ژئواکونومی

نمودار ۱: نمودار مفهومی از بیان مسئله، گذار از پارادایم ژئوپلیتیک سنتی به الزامات

ژئوپلیتیکی نوین

منبع: (یافته‌های پژوهش)

این پژوهش با تلفیق این مباحث و با وارد کردن عنصر «آینده‌پژوهی»، تلاش می‌کند تا شکاف موجود در ادبیات را پر کرده و به غنای نظری رشته ژئوپلیتیک یاری رساند. از منظر کاربردی، این پژوهش برای خط‌مشی‌گذاران و نهادهای تصمیم‌گیر واجد اهمیت است. در دنیایی که با «عدم قطعیت‌های بحرانی» تعریف می‌شود (میرحسینی و عیوضی، ۱۳۹۸)، اتکا به الگوهای گذشته می‌تواند به غافلگیری راهبردی منجر شود. این امر اهمیت آینده‌پژوهی را در مطالعات علوم سیاسی دوچندان می‌کند، زیرا هدف این رشته، مطالعه منظم آینده برای هدایت جامعه به سمت درک بهتر پیامدهای تصمیمات کنونی و پرهیز از گام نهادن در محیط پرخطر آینده است (عیوضی، ۱۳۹۵). این پژوهش با شناسایی الزامات نوین و ترسیم الگوی رفتاری مطلوب، ابزارهای مفهومی لازم را برای خط‌مشی‌گذاران فراهم می‌کند تا بتوانند:

۱. تهدیدها و فرصت‌های جدید را بهتر بشناسند؛

۲. راهبردهای کارآمدتری مبتنی بر «قدرت هوشمند» و «ائتلاف‌های شبکه‌ای» تدوین کنند؛

۳. از رویکرد واکنشی به رویکرد پیش‌دستانه حرکت کنند و با به‌کارگیری ابزارهای آینده‌پژوهی مانند سناریوسازی، آمادگی خود را برای مواجهه با آینده‌های محتمل افزایش دهند (یوسفی خرایم و همکاران، ۱۴۰۰).

بنابراین، ضرورت این پژوهش در ارائه یک نقشه راه تحلیلی برای گذار از خط‌مشی‌گذاری سنتی به خط‌مشی‌گذاری هوشمند و آینده‌نگر است. درحالی‌که ادبیات موجود به صورت پراکنده به هر یک از این الزامات نوین پرداخته است، نوآوری اصلی این پژوهش در ارائه یک چهارچوب مفهومی یکپارچه است که تأثیر ترکیبی این نیروها

را بر رفتار خط‌مشی‌گذار تحلیل کرده و چهارچوب عملیاتی «بازیگر شبکه‌ای آینده‌نگر» را برای کنشگری مؤثر در محیط جدید ارائه می‌دهد. نمودار (۲).

نمودار ۲: الزامات ژئوپلیتیکی نوین و ضرورت تحول رفتار خط‌مشی‌گذاران

منبع: (یافته‌های پژوهش)

۱. ادبیات پژوهش

تحلیل رفتار خط‌مشی‌گذاران در جهان متحول امروز، بدون درک دگردیسی‌های مفهومی در سه حوزه «ژئوپلیتیک»، «قدرت» و «امنیت منطقه‌ای» امکان‌پذیر نیست. پارادایم‌های کلاسیک که دهه‌ها بر تحلیل‌های راهبردی سیطره داشتند، اکنون با ظهور واقعیت‌های نوین به چالش کشیده شده و جای خود را به چهارچوب‌های تحلیلی جدیدی داده‌اند. در این بخش به این سیر تحول مفهومی تبیین و مرور می‌شود.

۱-۱. سیر تحول در اندیشه ژئوپلیتیک؛ از سرزمین‌محوری تا ذهن‌محوری

ژئوپلیتیک، به‌عنوان دانش مطالعه رابطه متقابل جغرافیا، قدرت و سیاست، خود تحولات پارادایمی عمیقی را تجربه کرده است (حافظ‌نیا، ۱۳۹۳).

۱-۱-۱. ژئوپلیتیک کلاسیک و رئالیستی

اندیشه ژئوپلیتیک در شکل کلاسیک خود، محصول دوران رقابت‌های امپریالیستی بود و جغرافیا را عاملی جبری و تعیین‌کننده در سرنوشت ملت‌ها می‌دانست. نظریه‌پردازانی چون «مکیندر»^۱، «ماهان»^۲ و «اسپایکمن»^۳، جهان را به‌مثابه یک صفحه شطرنج می‌دیدند که در آن، تسلط بر مناطق کلیدی و «هارتلند» های جغرافیایی، کلید سلطه بر جهان بود (نادری، ۱۳۹۳). در این دیدگاه، به‌ویژه در اندیشه ماهان، قدرت دریایی به‌عنوان ابزار اصلی برای کسب رفاه و تفوق جهانی معرفی شد (لشنی و همکاران، ۱۴۰۳). این تفکر، دولت-ملت را بازیگر اصلی و قدرت نظامی را ابزار نهایی سیاست می‌پنداشت.

۲-۱-۱. ظهور ژئوپلیتیک انتقادی و پارادایم‌های پساوستفالیایی

از اواخر قرن بیستم، «ژئوپلیتیک انتقادی» به‌عنوان واکنشی به جبرگرایی رویکرد کلاسیک ظهور کرد. اندیشمندان این حوزه استدلال کردند که ژئوپلیتیک یک دانش عینی نیست، بلکه یک «گفتمان قدرت» است که از طریق آن، «جغرافیاهای تصویری» برای توجیه سیاست‌های سلطه‌جویانه ساخته می‌شود (ترکمه و همکاران، ۱۴۰۱). در این میان، دیدگاه «پسااستعمارگرایی» با نقد رویه «شرق‌شناسی»، تلاش کرد تا روایت‌های به حاشیه رانده شده (فرودستان) را به تحلیل‌ها بازگرداند (میراحمدی، ۱۳۹۶).

۳-۱-۱. پارادایم‌های نوین در عصر اطلاعات: ژئوکالچر، تکنوژئوپلیتیک و نووپلیتیک

با ورود به قرن بیست و یکم، دو تحول بنیادین، اندیشه ژئوپلیتیک را دگرگون ساخت: محوریت یافتن هویت و ظهور فناوری. این تحولات هم‌زمان با پُررنگ شدن مسائل اقتصادی پس از جنگ سرد بود، به‌طوری‌که عنصر نظامی قدرت تأثیر کمتری یافت و ژئواکونومی به یکی از اندیشه‌های اصلی ژئوپلیتیک در عصر حاضر تبدیل شد (رحمتی‌پور و آجیلی، ۱۳۹۵).

ژئوکالچر و ژئوپلیتیک هویت: در این پارادایم، رقابت‌ها بیش از آنکه بر سر سرزمین فیزیکی باشند، بر سر «قلمروهای فرهنگی و نفوذ هویتی» است (نادری، ۱۳۹۳). منازعات

1. Mackinder
2. Mahan
3. Spykman

در خاورمیانه نمونه بارزی از این پدیده است که در آن، گسل‌های هویتی به موتور محرکه اصلی رقابت‌های ژئوپلیتیکی تبدیل شده‌اند (مصلی‌نژاد، ۱۳۹۳).

تکنوژئوپلیتیک و نووپلیتیک: این دو مفهوم، جدیدترین لایه در تحول اندیشه ژئوپلیتیک هستند. «تکنوژئوپلیتیک» استدلال می‌کند که فناوری، خود یک «فضای ژئوپلیتیکی» جدید و یک نیروی ساختاری تعیین‌کننده است (ملک محمدی، ۲۰۱۵).

رقابت بر سر هوش مصنوعی (دهقانی فیروزآبادی و چهرآزاد، ۱۴۰۳) و جنگ‌های سایبری، میدان اصلی نبردهای قرن بیست و یکم را تشکیل می‌دهد. در امتداد این تحول، «نوپلیتیک» به‌عنوان سیاست‌ورزی در «نووسفر» یا جهان ذهن و اندیشه، بر قدرت نرم، دانش و پیروزی در «جنگ روایت‌ها» تکیه دارد (بدیعی ازندهای و همکاران، ۱۴۰۳).

نمودار ۳: خط زمانی سیر تحول اندیشه‌های ژئوپلیتیک از جبرگرایی سرزمینی به پیچیدگی شبکه‌ای (منبع: یافته‌های پژوهش)

۱-۲. دگرذیسی در مفهوم قدرت: از سنجش‌های کمی تا ظرفیت‌های شبکه‌ای هم‌زمان با تحول در اندیشه ژئوپلیتیک، مفهوم «قدرت» نیز دستخوش دگرذیسی عمیقی شده است.

۱-۲-۱. نقد مدل‌های سنتی سنجش قدرت

برای دهه‌ها، تلاش‌های بسیاری برای کمی‌سازی «قدرت ملی» براساس شاخص‌های مادی صورت گرفت. این مدل‌ها به دلیل نادیده گرفتن ابعاد کیفی مانند کیفیت رهبری و انسجام ملی، تمرکز بیش از حد بر قدرت سخت و ماهیت ایستا بودنشان مورد نقد قرار گرفتند (زرقاتی، ۱۳۸۹). تجربه فروپاشی شوروی نشان داد که اتکای صرف به شاخص‌های کمی می‌تواند به ارزیابی‌های راهبردی نادرست منجر شود. نظریه «چرخه قدرت» با تأکید بر «قدرت نسبی» و «ترخ تحول» آن، تلاش کرد تا مدلی پویاتر برای تحلیل فراز و فرود قدرت‌های بزرگ ارائه دهد (جمشیدی و یزدان‌شناس، ۱۳۹۹).

۱-۲-۲. گذار از قدرت سخت به قدرت هوشمند

مهم‌ترین تحول مفهومی، گذار از «قدرت سخت» به «قدرت نرم» (توانایی رسیدن به اهداف از طریق جذابیت به‌جای اجبار) و نهایتاً «قدرت هوشمند» بوده است. قدرت هوشمند، هنر تلفیق هوشمندانه ابزارهای قدرت سخت و نرم برای تدوین یک راهبرد یکپارچه و کارآمد است (قادری، ۱۳۸۷). این رویکرد، که نشان‌دهنده بلوغ راهبردی است، بر افزایش «وزن ژئوپلیتیکی» کشورها تأثیر مستقیم دارد؛ وزنی که از شناخت تأثیر عوامل مادی و معنوی قدرت ملی حاصل می‌شود و یک کشور را در معادلات منطقه‌ای و جهانی صاحب نقش می‌سازد (احمدی و احمدی، ۱۳۹۶). در جدول (۱) قدرت سخت، نرم و هوشمند از نظر مفهومی مقایسه شده‌اند.

جدول ۱: مقایسه مفهومی قدرت سخت، نرم و هوشمند

شاخص مقایسه	قدرت سخت	قدرت نرم	قدرت هوشمند
منبع اصلی قدرت	توان نظامی، قدرت اقتصادی، منابع مادی	جذابیت فرهنگی، ارزش‌های سیاسی، مشروعیت سیاست خارجی	تلفیق هوشمندانه و هدفمند منابع سخت و نرم
ابزارهای کلیدی	اجبار، تهدید نظامی، تحریم اقتصادی، تطمیع مالی	دیپلماسی عمومی، تبادلات فرهنگی، جذب نخبگان، اقناع	دیپلماسی، توسعه، دفاع، ابزارهای اقتصادی و فرهنگی
سازوکار اثرگذاری	تحمیل اراده (اجبار)	«شکل‌دهی به ترجیحات» ^۱	ایجاد چهارچوب و زمینه مناسب برای کنشگری مؤثر

قدرت هوشمند	قدرت نرم	قدرت سخت	شاخص مقایسه
دستیابی به اهداف با کمترین هزینه و بیشترین کارایی	تغییر نگرش و تمایل دیگران	تغییر رفتار دیگران	هدف نهایی
راهبرد چین (استفاده همزمان از قدرت اقتصادی و دیپلماسی)	نفوذ فرهنگی و مذهبی ایران در منطقه	قدرت نظامی آمریکا در خلیج فارس	برخی از مصادیق

۱-۲-۳. قدرت به مثابه ظرفیت شبکه‌ای

در جهان شبکه‌ای امروز، قدرت دیگر صرفاً در تملک منابع خلاصه نمی‌شود، بلکه در موقعیت یک بازیگر در شبکه‌های گوناگون و توانایی او برای تأثیرگذاری بر جریان اطلاعات و سرمایه تعریف می‌گردد. این نگاه، قدرت را از یک «دارایی» به یک «ظرفیت رابطه‌ای» تبدیل کرده و خطمشی‌گذاران را وادار می‌کند تا راهبردهای خود را از «انباشت قدرت» به سمت «مدیریت جایگاه در شبکه» تغییر دهند.

۱-۳-۳. منطقه و امنیت در جهان شبکه‌ای

الزامات ژئوپلیتیکی نوین نه تنها بر مفاهیم قدرت و فضا، بلکه بر ماهیت «امنیت» و «منطقه» نیز تأثیرات عمیقی گذاشته‌اند. رفتار خطمشی‌گذاران امنیتی امروز در چهارچوبی عمل می‌کند که با گذشته تفاوت‌های بنیادین دارد. برخی از ابعاد این تفاوت به شرح ذیل است:

۱-۳-۱. بازتعریف مفهوم «منطقه استراتژیک» و امنیت شبکه‌ای

در دوره جنگ سرد، «منطقه استراتژیک» عمدتاً براساس معیارهای نظامی-ایدئولوژیک تعریف می‌شد؛ اما امروزه، یک منطقه استراتژیک، فضایی چندبعدی است که در آن، ابعاد ژئواکونومیک و ژئوکالچر به اندازه ابعاد نظامی اهمیت دارند (حافظ نیا، عزتی و لشکری، ۱۳۹۳). جهانی شدن، با تسهیل جریان‌های فرامرزی، مدل کلاسیک «امنیت وستفالیایی» را به چالش کشیده است (قاسمی، ۱۳۹۱). ظهور تهدیدهای فراملی نشان داد که هیچ کشوری نمی‌تواند به تنهایی امنیت خود را تأمین کند. این وضعیت، منجر به ظهور مفهوم «امنیت شبکه‌ای» شده است. این چهارچوب تحلیلی که در نظریه «مجموعه امنیتی منطقه‌ای» مکتب کپنهاگ نیز تبیین شده، مناطق را به‌عنوان

مجموعه‌ای از دولت‌ها تعریف می‌کند که سرنوشت امنیتی اعضای آن به شدت به یکدیگر وابسته است (قاسمی، ۱۳۸۹؛ جمشیدی و همکاران، ۱۳۹۹).

۱-۳-۲. پارادوکس مرز در عصر جهانی شدن

یکی از پیامدهای این تحول، «پارادوکس مرز» است. درحالی‌که جهانی شدن به دنبال از میان برداشتن مرزها است، نگرانی‌های امنیتی و هویتی منجر به تقویت و بازتولید مرزها شده است. امروزه ما با «مرزهای هوشمند» مواجه هستیم که با استفاده از فناوری‌های نوین، به دنبال کنترل و مدیریت جریان‌ها به شیوه‌هایی پیچیده‌تر هستند (حیدری‌فر، ۱۳۸۹). این پارادوکس، چالشی جدی برای خط‌مشی‌گذاران ایجاد می‌کند که باید بین الزامات اقتصاد باز و ضرورت‌های امنیت ملی، توازن برقرار کنند.

در مجموع، این سه حوزه تحول (ژئوپلیتیک، قدرت و امنیت منطقه‌ای) یک تصویر کلی از محیط راهبردی نوین ارائه می‌دهند؛ محیطی که ویژگی اصلی آن پیچیدگی، ناپایداری و عدم قطعیت است. در جدول (۲) مقایسه مفهومی میان پارادایم‌های ژئوپلیتیک سنتی (وستفالیایی) و ژئوپلیتیک نوین (شبکه‌ای) انجام شده است.

جدول ۲: مقایسه مفهومی پارادایم‌های ژئوپلیتیک سنتی (وستفالیایی) و ژئوپلیتیک نوین (شبکه‌ای)

شاخص مقایسه	پارادایم ژئوپلیتیک سنتی (وستفالیایی)	پارادایم ژئوپلیتیک نوین (شبکه‌ای)
بازیگر اصلی	دولت-ملت	دولت‌ها، بازیگران غیردولتی، شبکه‌ها
فضای اصلی رقابت	سرزمین فیزیکی (خشکی و دریا)	فضای سایبر، شناختی، فرهنگی و ژئواکونومیک
منبع اصلی قدرت	قدرت سخت (نظامی و صنعتی)	قدرت هوشمند (ترکیب سخت، نرم و دانشی)
ماهیت مرزها	خطوط مشخص، فیزیکی و غیرقابل نفوذ	سیال، مجازی، هوشمند و قابل نفوذ
تهدید اصلی امنیت	جنگ بین‌دولتی و تهاجم نظامی	تهدیدهای فراملی (تروریسم، حملات سایبری، بحران‌های زیست‌محیطی)

۲. روش‌شناسی پژوهش

۲-۱. رویکرد و روش پژوهش

پژوهش حاضر از منظر پارادایم، در حوزه پژوهش‌های کیفی و مبتنی بر فلسفه تفسیری قرار می‌گیرد. با توجه به ماهیت اکتشافی پرسش اصلی پژوهش، روش فراترکیب (متاسنتز)^۱ به‌عنوان روش اصلی انتخاب شده است. فراترکیب، رویکردی نظام‌مند برای یکپارچه‌سازی و تفسیر یافته‌های مطالعات کیفی مستقل است تا بتوان به یک فهم جدید و جامع‌تر دست یافت (سندلوسکی و باروسو^۲، ۲۰۰۷). در این پژوهش، از مدل ساختاریافته سندلوسکی و باروسو (۲۰۰۷) به‌عنوان چهارچوب اجرایی استفاده شده است. این انتخاب با «رویکرد آینده‌پژوهانه» مقاله نیز همخوانی دارد؛ زیرا آینده‌پژوهی سیاسی به دنبال شناسایی، ابداع و ارزیابی آینده‌های ممکن و محتمل است تا به پی‌ریزی ساخت مطلوب‌ترین آینده کمک کند (عیوضی، ۱۳۹۵) و فراترکیب ابزاری قدرتمند برای سنتز دانش موجود جهت نیل به همین هدف است.

۲-۲. فراگرد جستجو و ارزیابی منابع

مطابق با الگوی سندلوسکی و باروسو، دو گام اولیه در فراترکیب، جستجوی نظام‌مند و ارزیابی کیفی منابع است.

الف. جستجوی نظام‌مند و تعریف «بیکره پژوهش»^۳

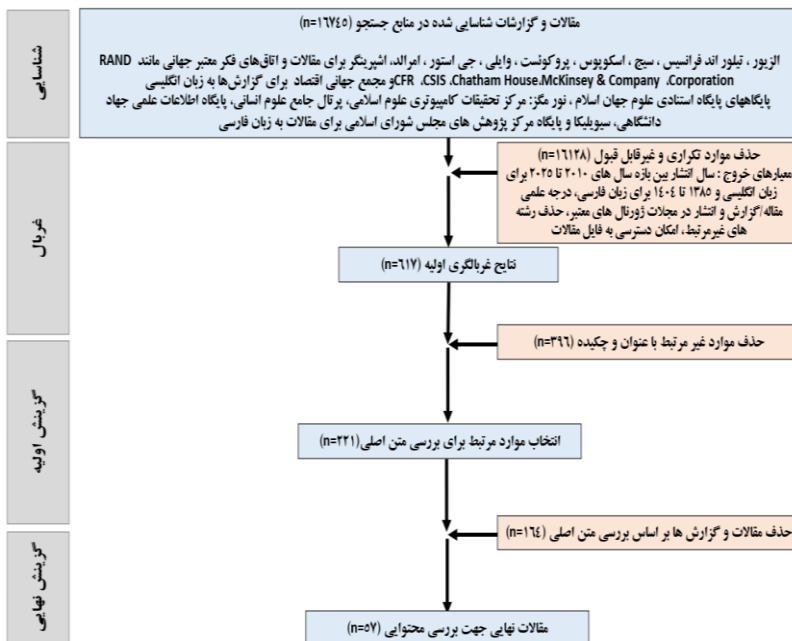
جامعه تحلیلی این پژوهش، مجموعه مقالات علمی-پژوهشی، گزارش‌های راهبردی و اسناد رسمی است که به صورت هدفمند و براساس ارتباط مستقیم با پرسش پژوهش گردآوری شده و در مجموع ۶۱ سند تخصصی را شامل می‌شود. این منابع به دلیل پوشش طیف وسیعی از دیدگاه‌ها، یک بستر داده‌ای غنی برای فراترکیب فراهم آورده‌اند. استراتژی جستجوی واژگان کلیدی در جدول (۳) و فراگرد آن در نمودار (۴) نمایش داده شده است. برای دستیابی به نتایج دقیق‌تر، از ترکیب کلیدواژه‌ها با استفاده از «عملگرهای بولین»^۴ در فراگرد جستجو در پایگاه‌های داده استفاده شد.

---

1. Meta-Synthesis
2. Sandelowski & Barroso
3. Corpus of Knowledge
4. AND /OR / NOT

جدول ۳: راهبرد انتخاب واژگان کلیدی در پژوهش برای جستجو در پایگاه‌های داده به زبان‌های فارسی و انگلیسی

دسته مفهومی	برخی کلیدواژه‌های فارسی جستجو شده	برخی کلیدواژه‌های انگلیسی جستجو شده
مفاهیم اصلی و بنیادین	ژئوپلیتیک نوین، خط‌مشی‌گذاری راهبردی، امنیت ملی	New Geopolitics, Strategic Policymaking, National Security
پارادایم‌ها و نظریه‌های نوین	تکنوژئوپلیتیک، قدرت هوشمند، آینده‌پژوهی	Techno-Geopolitics, Smart Power, Futures Studies
بازیگران و مناطق کلیدی	قدرت‌های بزرگ، بریکس، ایران	Great Powers, BRICS, Iran
مفاهیم مرتبط و تکمیلی	نظم بین‌الملل، ریسک‌های ژئوپلیتیکی، ژئواکونومی	International Order, Geopolitical Risks, Geoeconomics

نمودار ۴: فراگرد جستجو منابع در پژوهش

۲-۳. ارزیابی کیفی منابع

یکی از مراحل کلیدی، ارزیابی کیفیت مطالعات ورودی است (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷). در این پژوهش، تمامی منابع از منظر اعتبار علمی و تخصصی مورد ارزیابی قرار گرفتند و معیار اصلی، انتشار آن‌ها در نشریات علمی معتبر، مراکز دانشگاهی شناخته‌شده و نهادهای راهبردی صاحب‌نام بود که نشان داد پیکره تحلیلی از کیفیت بالایی برای انجام یک فراترکیب معتبر برخوردار است.

۲-۴. فراگرد تحلیل و سنتز داده‌ها: الگوی سندلوسکی و باروسو

مرحله اول؛ «طبقه‌بندی مطالعات»^۱

سندلوسکی و باروسو تأکید دارند که پیش از استخراج یافته‌ها، باید ماهیت خود مطالعات را طبقه‌بندی کرد. بر این اساس، منابع این پژوهش به دسته‌های زیر تقسیم شدند: پژوهش‌های تبیین نظری، مطالعات موردی و تحلیلی و گزارش‌های آینده‌نگرانه و راهبردی. این طبقه‌بندی به درک دقیق‌تری از ماهیت داده‌های موجود در هر منبع کمک کرد. پیکره تحلیلی این پژوهش، متشکل از ۶۱ سند تخصصی مشتمل بر مقالات و گزارش‌های معتبر تخصصی (مندرج در جدول ۴) است که داده‌های اصلی برای اجرای روش فراترکیب را تشکیل می‌دهد.

جدول ۴: مشخصات کتاب‌شناختی پیکره تحلیلی پژوهش (به ترتیب تاریخ انتشار به صورت نزولی مرتب شده است)

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
1	Geography, Identity, and Politics: Concepts, Theories, and Cases	Morgado, N., & Kopanja, M. (Eds.)	2025	University of Belgrade - Faculty of Security Studies
2	Geopolitics and the geometry of global trade: 2025 update	Seong, J., White, O., et al.	2025	McKinsey Global Institute
3	Top geopolitical risks 2025	KPMG International	2025	KPMG
4	The Global Risks Report 2025	World Economic Forum	2025	World Economic Forum
5	The future(s) of global governance: A scenarios exercise	Saz-Carranza, A., Rueda-Sabater, E., et al.	2023	Global Policy

ردیف	نام مقاله / گزارش	نویسنده / نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
6	Trends in Global Governance and Future Scenarios 2030 (Report Globe 2030)	Jordana, J., Saz, A., Marx, A., et al.	2023	Centre for Security Studies (CSS), ETH Zurich
7	Techno-Geopolitics; a pro classical geopolitics challenging critical approach	Malek Mohammadi, H.	2015	Geopolitics Quarterly
۸	تحلیل انزوای ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران	احمدی و همکاران	۱۴۰۴	فصلنامه ژئوپلیتیک
۹	راهبرد دریایی ایران در جنوب غرب آسیا و شمال اقیانوس هند	لشنی، منصور؛ حاجی‌مینه، رحمت؛ دهشیار، حسین؛ عالی‌پور، علیرضا	۱۴۰۳	فصلنامه راهبرد
۱۰	الزامات ژئوپلیتیکی توانمندسازی سواحل جنوب ایران از منظر افزایش قدرت دریایی	اله‌ویردی زاده، رضا؛ قادری حاجت، مصطفی	۱۴۰۳	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۱	واکاوی راهبرد امنیت ملی ایالات متحده آمریکا پیرامون رفتار ژئوپلیتیکی روسیه	محمدی، حمیدرضا؛ زارعی، بهادر	۱۴۰۳	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۲	نووپلیتیک؛ پارادایمی نو در ژئوپلیتیک	بدیعی ازندهی و همکاران	۱۴۰۳	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۳	ژئوپلیتیک هوش مصنوعی؛ رهنشان نظری رقابت‌های الگوریتمی بازیگران نظام جهانی	دهقانی فیروزآبادی، سید جلال؛ چهارآزاد، سعید	۱۴۰۳	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۴	تبیین داده‌بنیاد پیمان ابراهیم با رویکرد ژئوپلیتیکی	همتی فر و همکاران	۱۴۰۳	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۵	راهکارهای استراتژیک دکترین امنیتی در گفتمان ژئوپلیتیکی دوره گذار	مظاهری و همکاران	۱۴۰۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۶	چالش‌های ژئوپلیتیکی مذاکرات صلح خاورمیانه با تمرکز بر معامله قرن	حضرتی رازلیقی و همکاران	۱۴۰۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۱۷	قلمروهای ژئوپلیتیکی و ابعاد حوزه نفوذ نرم جمهوری اسلامی ایران	کمالی، محمدرضا؛ نوذری، فضل‌الله؛ توسلی، فتح‌الله	۱۴۰۲	فصلنامه مطالعات قدرت نرم

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
۱۸	تبیین وزن ژئوپلیتیک ایران در معادلات امنیتی منطقه جنوب غرب آسیا (در دوران گذار)	رسولی، مجید؛ اسلامی، محسن؛ مرتضایی، نرگس	۱۴۰۲	فصلنامه علمی امنیت ملی
۱۹	تبیین عوامل سیاسی کلیدی تأثیرگذار بر قدرت دفاعی ایران در افق زمانی ۱۴۱۰	نجفی و همکاران	۱۴۰۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۲۰	تبیین نظری مؤلفه‌های مؤثر در مناسبات ژئوپلیتیک و ارائه الگوی پیشنهادی	بهرامی جاف و همکاران	۱۴۰۱	پژوهش‌های جغرافیای انسانی
۲۱	تحلیل ژئوپلیتیک الگوهای رفتاری مبتنی بر تنازع و تعامل در روابط ایران و عربستان سعودی	زارعی دار امرودی، هوشمند؛ محمدی، حمیدرضا؛ عزیززاده طسوج، محسن	۱۴۰۱	فصلنامه مطالعات بنیادین و کاربردی جهان اسلام
۲۲	تحلیل ژئوپلیتیک انتقادی از منظر رئالیسم انتقادی	ترکمه و همکاران	۱۴۰۱	فصلنامه ژئوپلیتیک
۲۳	ارائه چهارچوب تحلیل موضوعات ژئوپلیتیک دفاعی مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی	یوسفی خرایم و همکاران	۱۴۰۰	فصلنامه آینده‌پژوهی دفاعی
۲۴	آینده‌پژوهی تأثیر ژئوپلیتیکی پيشران‌های جنگ، عرب، نفت بر مرکز جهان اسلام	زین‌العابدین، یوسف؛ جمشید پور، ایمان	۱۳۹۹	فصلنامه پژوهش‌های سیاسی جهان اسلام
۲۵	بررسی تأثیر علائق ژئوپلیتیکی در ایجاد چالش‌های منطقه‌ای در جنوب غرب آسیا	رومینا، ابراهیم	۱۳۹۹	فصلنامه محیط راهبردی
۲۶	نظریه چرخه قدرت و تحولات قدرت ایالات متحده؛ بستری برای تحلیل رفتار سیاست خارجی	جمشیدی، محمد؛ و یزدان‌شناس، زکیه	۱۳۹۹	فصلنامه ژئوپلیتیک
۲۷	تأثیرپذیری ژئوپلیتیکی منافع ملی جمهوری اسلامی ایران از رقابت ناتو و سازمان همکاری شانگهای در آسیای مرکزی	جمشیدی، حبیب‌الله؛ مهکویی، حجت؛ گودرزی، مهناز؛ مؤمنی، مهدی	۱۳۹۹	فصلنامه راهبرد

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
۲۸	ارزیابی قدرت منطقه‌ای ایران معاصر: مقایسه پهلووی دوم و جمهوری اسلامی	شکوری، ابوالفضل؛ وزیریان، امیرحسین	۱۳۹۸	فصلنامه ژئوپلیتیک
۲۹	واکاوی دلایل تمرکز راهبرد آمریکا به سمت آسیا-پاسفیک	محمدی، حمیدرضا؛ ضرغامی، ابراهیم؛ ولی زاده، حوا	۱۳۹۸	فصلنامه ژئوپلیتیک
۳۰	سناریوهای آینده جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران در نظام قدرت منطقه‌ای غرب آسیا	میرحسینی، فرشته؛ عیوضی، محمدرحیم	۱۳۹۸	فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج
۳۱	تحلیل کدهای ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران در تحولات منطقه خاورمیانه	فتحی، محمدجواد؛ عبد خدایی، مجتبی؛ شیرواند، صارم	۱۳۹۸	پژوهشنامه انقلاب اسلامی
۳۲	تبیین ژئوپلیتیک سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران با تأکید بر قابلیت‌های ژئواکونومیک	گل کرمی و همکاران	۱۳۹۷	نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی
۳۳	کاربرد دیدگاه پساستعمارگرایی در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی	میراحمدی، فاطمه سادات	۱۳۹۶	فصلنامه ژئوپلیتیک
۳۴	بررسی توانمندی‌های راهبردی منطقه آزاد چابهار در راستای وزن ژئوپلیتیکی و قدرت ملی ایران (از منظر داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی).	احمدی، سید عباس؛ احمدی، ابراهیم	۱۳۹۶	فصلنامه راهبرد
۳۵	تبیین نظری تغییر ماهیت مناطق ژئوپلیتیک در رقابت بین قدرت‌ها	احمدی، سید عباس؛ بدیعی ازندهای، مرجان؛ حیدری موصلو، طهمورث	۱۳۹۶	فصلنامه ژئوپلیتیک
۳۶	چشم‌انداز آینده ژئوانرژی خلیج فارس و جایگاه ایران	رحمتی پور، لیلیا؛ آجیلی، هادی	۱۳۹۵	فصلنامه راهبرد

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
۳۷	تأثیر علایق ژئوپلیتیک بازیگران حوزه دریای عمان بر تدوین راهبرد دفاعی جمهوری	نوذری، فضل اله	۱۳۹۵	مجله سیاست دفاعی
۳۸	آینده‌پژوهی سیاسی	عیوضی، محمدرحیم	۱۳۹۵	فصلنامه راهبرد
۳۹	ژئوکالچر و امنیت، اقدامات اسرائیل در قلمرو فرهنگی ایران؛ مطالعه موردی: هند	ربیعی، حسین؛ کریمی‌پور، یدالله؛ ابوالخانی، علی	۱۳۹۵	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۰	تبیین نظری بنیادهای ژئوپلیتیک دانش روابط بین‌الملل پس از جنگ سرد	لشگری تفرشی، احسان	۱۳۹۴	نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی
۴۱	از ژئوپلیتیک دولت‌محور، به ژئوکالچر تمدن محور؛ خاورمیانه عرصه نبرد تمدن‌ها	نادری، احمد	۱۳۹۲	دو فصلنامه مطالعات قدرت نرم
۴۲	ژئوپلیتیک هویت و سیاست‌گذاری امنیتی در موازنه منطقه‌ای خاورمیانه	مصلی نژاد، عباس	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۳	جایگاه ژئوپلیتیک ایران در زبان استعاره؛ با نگاه به حوزه انرژی	شیرخانی، محمدعلی؛ مهاجر پور، حامد	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۴	تبیین ژئوپلیتیکی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در منطقه خلیج فارس	قالیباف، محمدباقر؛ یعقوبی، سید محمد؛ محمودی، ابوالقاسم	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۵	تبیین نظری مفهوم منطقه استراتژیک پس از جنگ سرد	حافظ نیا، محمدرضا؛ عزتی، عزت اله؛ لشکری، احسان	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۶	تبیین کارکردهای وضعیت حائل ایران در دو سده اخیر	احمدی، سیروس؛ حافظ‌نیا، محمدرضا؛ هورکاد، برنارد	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۴۷	الزامات ژئوپلیتیک پیمان دفاعی مشترک کشورهای حوزه خلیج فارس	شریفی، شهاب؛ آجودانی، فرشید	۱۳۹۲	فصلنامه علوم و فنون نظامی
۴۸	موقعیت ژئوپلیتیکی ایران در مناسبات قدرت منطقه‌ای و جهان	عباسی سمنانی، علیرضا	۱۳۹۲	فصلنامه علمی- پژوهشی اطلاعات جغرافیایی سپهر

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
۴۹	بررسی و نقد نظریه‌های تنش و منازعه کشورها و ارائه مدل نظری	حافظ نیا و همکاران	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۰	ارتباط کیفی بین محیط جغرافیایی و امنیت ملی	عساریان نژاد، حسین؛ رستمی، محسن؛ مدبر، لیلا	۱۳۹۲	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۱	ژئوپلیتیک قدرت‌های در حال ظهور و چشم‌انداز سال ۲۰۵۰	خادم، فاضله	۱۳۹۱	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۲	جهانی شدن و مدل‌های امنیت منطقه‌ای در سیستم جهانی	قاسمی، فرهاد	۱۳۹۱	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۳	بررسی انتقادی گفتمان جهان بدون مرز	حیدری فر، محمد رتوف	۱۳۸۹	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۴	مدل ژئوپلیتیکی امنیت منطقه‌ای: مطالعه موردی خاورمیانه	قاسمی، فرهاد	۱۳۸۹	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۵	نقد و تحلیل مدل‌های سنجش قدرت ملی	زرقاتی، سید هادی	۱۳۸۹	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۶	تحلیل جایگاه ژئواکونومیک ایران در خاورمیانه	نامی، محمد حسن؛ محمدپور، علی؛ عباسی، علیرضا	۱۳۸۸	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۷	تحول در نقش بازیگران دولتی و غیردولتی از منظر حقوق بین‌الملل	قادری، روح‌الله	۱۳۸۷	فصلنامه مطالعات راهبردی
۵۸	گفتمان ژئوپلیتیک در آسیای مرکزی: عرصه‌های تعامل ایران و روسیه	داداندیش، پروین	۱۳۸۶	فصلنامه ژئوپلیتیک
۵۹	تحولات ژئوپلیتیکی دهه پایانی قرن بیستم و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران	حیدری، محمد؛ محمدی، حمیدرضا	۱۳۸۶	فصلنامه ژئوپلیتیک
۶۰	مقایسه جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل از نظر روش‌شناسی و مفاهیم	میرحیدر، دره؛ حمیدی نیا، حسین	۱۳۸۵	فصلنامه ژئوپلیتیک

ردیف	نام مقاله/گزارش	نویسنده/ نویسندگان	سال انتشار	محل انتشار
۶۱	وزن ژئوپلیتیکی و نظام قدرت منطقه‌ای (بررسی موردی: جنوب غرب آسیا)	اعظمی، هادی	۱۳۸۵	فصلنامه ژئوپلیتیک

مراحل دوم و سوم؛ استخراج یافته‌ها و کدگذاری در این مرحله، «یافته‌های اصلی» (نتیجه تفسیری و تحلیلی نویسندگان) از هر منبع استخراج و سپس به صورت استقرایی کدگذاری شدند. این کدها براساس شباهت مفهومی، در دسته‌های «مضامین پایه» و «مضامین سازمان‌دهنده» طبقه‌بندی شدند که منجر به شکل‌گیری یک «نقشه مضمونی» از کل ادبیات گردید. براساس مرور منابع، ۴ مضمون فراگیر، ۱۳ مضمون سازمان‌دهنده و ۳۶ مضمون پایه استخراج شدند که در جدول (۵) و نمودارهای (۵) و (۶) ارائه شده‌اند.

جدول ۵: مضامین استخراج شده از ادبیات منابع پژوهش مربوط به مراحل دوم و سوم الگوی سندلوسکی و باروسو

نام پژوهش مرجع	کد	مضامین پایه	مضامین سازمان‌دهنده	مضمون فراگیر
نقد و تحلیل مدل‌های سنجش قدرت ملی	A1	نقد مدل‌های سنتی سنجش قدرت و لزوم توجه به ابعاد کیفی.	ماهیت قدرت و سنجش آن	مبانی و بنیادهای میدان ژئوپلیتیک
وزن ژئوپلیتیکی و نظام قدرت منطقه‌ای	A2	ارائه مدل ماتریسی و چندبعدی برای ارزیابی وزن ژئوپلیتیکی کشورها.		
ارزیابی قدرت منطقه‌ای ایران معاصر	A3	ارزیابی تطبیقی قدرت منطقه‌ای براساس مؤلفه‌های مادی و هویتی.		
نظریه چرخه قدرت و تحولات قدرت ایالات متحده	A4	تحلیل قدرت به‌مثابه امری «نسبی» و پویا در چهارچوب نظریه چرخه قدرت.		

نام پژوهش مرجع	کد	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر		
کاربرد دیدگاه پسااستعمارگرایی در تحلیل‌های ژئوپلیتیکی تبیین نظری بنیادهای ژئوپلیتیک دانش روابط بین‌الملل مقایسه جغرافیای سیاسی و روابط بین‌الملل ارتباط کیفی بین محیط جغرافیایی و امنیت ملی بررسی انتقادی گفتمان جهان بدون مرز ژئوپلیتیک هویت و سیاست‌گذاری امنیتی در موازنه منطقه‌ای خاورمیانه	B1	نقد دیدگاه‌های ژئوپلیتیکی غربی محور از منظر پسااستعمارگرایی.	سیر تحول اندیشه ژئوپلیتیک	فرایند تحول ژئوپلیتیک (سرزمین، هویت، مرز) مؤلفه‌های بنیادین ژئوپلیتیک		
	B2	تبارشناسی ژئوپلیتیکی نظریه‌های روابط بین‌الملل.				
	B3	تحلیل مفاهیم و روش‌شناسی مشترک و متمایز دو رشته جغرافیا و روابط بین‌الملل.				
	C1	نقش محوری «جغرافیا» و «سرزمین» در تعریف امنیت ملی.	مؤلفه‌های بنیادین ژئوپلیتیک (سرزمین، هویت، مرز)			
	C2	تداوم و بازتولید «مرز» به‌عنوان ابزار کنترل امنیتی و هویتی.				
	C3	محوریت یافتن «هویت» به‌عنوان عامل شکل‌دهنده به رقابت‌ها و ائتلاف‌ها.				
	واکاوی راهبرد امنیت ملی ایالات متحده (پیرامون روسیه) ژئوپلیتیک قدرت‌های در حال ظهور گفتمان ژئوپلیتیک در آسیای مرکزی - عرصه‌های تعامل ایران و روسیه تبیین کارکردهای وضعیت حائلی ایران در دو سده اخیر	D1	تعریف روسیه به‌عنوان «تهدید فوری» و رقیب ژئوپلیتیکی در اسناد راهبردی آمریکا.		رقابت قدرت‌های بزرگ و ساختار نظام بین‌الملل	عرصه ژئوپلیتیک معاصر؛ ساختارها و رقابت‌ها
		D2	تحلیل ظهور قدرت‌های نوظهور (بریک) و تغییر در توازن قدرت جهانی.			
		D3	تحلیل تعامل ایران و روسیه در آسیای مرکزی در چهارچوب «بازی بزرگ جدید».			
D4		نقش تاریخی ایران به‌عنوان «دولت حائل» در رقابت قدرت‌های بزرگ.				

نام پژوهش مرجع	کد	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر	
بررسی تأثیر علائق ژئوپلیتیکی در ایجاد چالش‌های منطقه‌ای	E1	تحلیل رقابت ایران و عربستان به‌عنوان محور اصلی تنش در غرب آسیا.	منافع و مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای	مضمون فراگیر	
چالش‌های ژئوپلیتیکی مذاکرات صلح خاورمیانه (معامله قرن)	E2	گره خوردن منازعات سرزمینی کلاسیک با انگاره‌های هویتی و نمادین.			
مدل ژئوپلیتیکی امنیت منطقه‌ای (موردی: خاورمیانه)	E3	تحلیل خاورمیانه به‌مثابه یک «شبکه امنیتی فاقد معیار» و آسیب‌پذیر.			
Geopolitics and the geometry of global trade 2025 update	F1	بازآرایی هندسه تجارت جهانی براساس خطوط گسل ژئوپلیتیکی.	نقش ژئواکونومی و انرژی در رقابت‌های جهانی		
تحلیل جایگاه ژئواکونومیک ایران در خاورمیانه	F2	ارزیابی پتانسیل ژئواکونومیک ایران بر مبنای انرژی و موقعیت ترانزیتی.			
تبیین ژئوپلیتیکی سیاست خارجی ج.ا.ایران در منطقه خلیج فارس	F3	محوریت «انرژی‌های فسیلی» در سیاست خارجی و رقابت‌های منطقه‌ای.			
ژئوپلیتیک هوش مصنوعی	G1	ظهور «ژئوپلیتیک داده‌مبنا» و رقابت الگوریتمی به‌عنوان بُعد جدید منازعات.	الزام فناوریانه و سایبری		نیروهای تحول: ظهور الزامات ژئوپلیتیکی نوین
تکنولوژئوپلیتیک، چالشی بر رهیافت ژئوپلیتیک انتقادی	G2	فناوری به‌مثابه یک نیروی ساختاری و مادی که فضای ژئوپلیتیک را شکل می‌دهد.			
نووپلیتیک؛ پارادایمی نو در ژئوپلیتیک	H1	ظهور «نوپلیتیک» به‌عنوان پارادایم مبتنی بر قدرت نرم، دانش و هنجارها.			

نام پژوهش مرجع	کد	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
قلمروهای ژئوپلیتیکی و ابعاد حوزه نفوذ نرم جمهوری اسلامی ایران	H2	قدرت نرم (فرهنگی، سیاسی، فکری) به عنوان ابزار اصلی نفوذ منطقه‌ای.		
از ژئوپلیتیک دولت محور، به ژئوکالچر تمدن محور	I1	گذار از رقابت دولت-ملت‌ها به منازعه تمدن‌ها و فرهنگ‌های جغرافیایی (ژئوکالچر).	الزام هویت و ژئوکالچر	
ژئوکالچر و امنیت، اقدامات اسرائیل در قلمرو فرهنگی ایران	I2	استفاده از ابزارهای ژئوکالچر برای نفوذ و یا مقابله امنیتی در قلمرو فرهنگی رقبا.		
تحول در نقش بازیگران دولتی و غیردولتی	J1	به چالش کشیده شدن حاکمیت دولت‌ها با ظهور بازیگران غیردولتی.	الزام چند بازیگری و امنیت شبکه‌ای	
جهانی شدن و مدل‌های امنیت منطقه‌ای در سیستم جهانی	J2	لزوم گذار از مدل‌های امنیت دولت محور به مدل‌های امنیت شبکه‌ای.		
واکاوی دلایل تمرکز راهبرد آمریکا به سمت آسیا-پاسفیک	K1	سیاست «چرخش به آسیا» به عنوان نمونه‌ای از انطباق راهبردی با تغییر مرکز ثقل قدرت جهانی.	انطباق راهبردهای ملی و دفاعی	پاسخ راهبردی؛ الزام انطباق و آینده‌پژوهی در خطمشی‌گذاری
الزامات ژئوپلیتیکی توانمندسازی سواحل جنوب ایران	K2	ضرورت انطباق راهبردی از یک قدرت «بری» به یک قدرت «بحری».		
تحلیل کدهای ژئوپلیتیک جمهوری اسلامی ایران	K3	به کارگیری «کدهای ژئوپلیتیکی» برای هدایت و توجیه سیاست خارجی.		
ارائه چهارچوب تحلیل موضوعات ژئوپلیتیک دفاعی مبتنی بر آینده‌نگاری راهبردی	L1	ضرورت استفاده از «آینده‌نگاری راهبردی» برای تصمیم‌سازی در محیط‌های پیچیده.	لزوم اتخاذ رویکرد آینده‌پژوهانه	

نام پژوهش مرجع	کد	مضامین پایه	مضامین سازمان دهنده	مضمون فراگیر
سناریوهای آینده جایگاه ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران (افق ۱۴۱۰)	L2	استفاده از «سناریونویسی» برای آمادگی در برابر آینده‌های مختلف و انتخاب راهبرد بهینه.		
Global Policy, The future s of global governance A scenarios exercise	L3	کاربرد سناریوسازی برای فهم آینده‌های محتمل «حکمرانی جهانی».		
Risks Global WEF Report,2025	M1	شناسایی و رتبه‌بندی ریسک‌های کلان جهانی به‌عنوان ورودی خط‌مشی‌گذاری.	تحلیل ریسک‌ها و روندهای جهانی	
Report Globe,2030	M2	تحلیل روندهای کلان و گسست‌های احتمالی برای ترسیم چشم‌انداز راهبردی.		

مضامین استخراج شده از ادبیات منابع پژوهشی (مراحل دوم و سوم الگوی سندلوسکی و باروسو) به شرح عناوین زیر هستند که در نمودار (۵) و (۶) ذکر شده‌اند.

نمودار ۵: مضامین سازمان‌دهنده و فراگیر استخراج شده

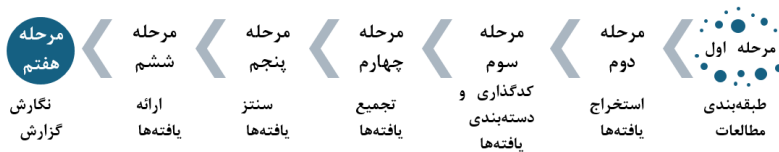
(منبع: یافته‌های پژوهش)

مضمون فراگیر ۱	مبانی و بنیادهای میدان ژئوپلیتیک	پاسخ به اینکه ژئوپلیتیک چیست؟
مضمون فراگیر ۲	عرصه ژئوپلیتیک معاصر؛ ساختارها و رقابت‌ها	پاسخ به اینکه وضعیت امروز جهان چگونه است؟
مضمون فراگیر ۳	نیروهای تحول؛ ظهور الزامات ژئوپلیتیکی نوین	پاسخ به اینکه چه عواملی در حال تغییر این وضعیت هستند؟
مضمون فراگیر ۴	پاسخ راهبردی؛ الزام انطباق و آینده‌پژوهی در ختم‌مشی‌گذاری	پاسخ به اینکه چگونه باید واکنش نشان داد؟

نمودار ۶: مضامین فراگیر استخراج شده از ادبیات منابع پژوهشی در ارتباط با پرسش‌های پژوهش (منبع: یافته‌های پژوهش)

مراحل چهارم و پنجم: «تجمیع و سنتز یافته‌ها»^۱
 این دو مرحله، قلب فراگرد فراترکیب را تشکیل می‌دهند. ابتدا در سطح «تجمیع کیفی»^۲، یافته‌های مشابه کنار هم قرار داده شدند تا یک تصویر کلی از دانش موجود به دست آید. سپس در سطح سنتز کیفی، با برقراری پیوند میان مضامین گوناگون، یک «تفسیر جدید و یکپارچه» خلق شد. چهارچوب تحلیلی چهاربخشی و چهارچوب مفهومی «ختم‌مشی‌گذار نوین» که در این پژوهش ارائه شده، محصول این مرحله از سنتز است.

مراحل ششم و هفتم: ارائه یافته‌ها و نگارش گزارش
 در نهایت، نتایج حاصل از این فراگرد سنتز، در قالب یک روایت تحلیلی و منسجم در فصل‌های بعدی ارائه شده است. نمودار (۷) خلاصه‌ای از کل فراگرد را نمایش می‌دهد.

نمودار ۷: مراحل اجرای روش فراترکیب براساس الگوی سندلوسکی و باروسو
 منبع: (سندلوسکی و باروسو، ۲۰۰۷)

1. Aggregating and Synthesizing Findings
 2. Aggregation

۵-۲. اعتبار و اطمینان‌پذیری پژوهش

هر پژوهش علمی برای آنکه یافته‌هایش قابل دفاع باشند، نیازمند اتکا به یک چهارچوب روش‌شناختی مستحکم است. در پژوهش‌های کیفی، مفهوم جامع «اعتبار و اطمینان‌پذیری»^۱ جایگزین روایی و پایایی می‌شود. این مفهوم، که توسط اندیشمندانی چون «لینکلن و گوبا»^۲ توسعه یافته است، تلاش دارد تا به این پرسش پاسخ دهد: «چگونه می‌توان اطمینان حاصل کرد که یافته‌های یک پژوهش کیفی، قابل اعتماد و برگرفته از داده‌ها هستند؟» در این پژوهش، برای تضمین و افزایش اعتبار و اطمینان‌پذیری، از چهار معیار اصلی که در جدول (۶) به تفصیل شرح داده شده، استفاده شده است: «اعتبار»^۳ (باورپذیری)، «قابلیت انتقال»^۴ (تعمیم‌پذیری)، «قابلیت اعتماد»^۵ و «قابلیت تأیید»^۶ (بی‌طرفی).

جدول ۶: معیارهای اعتبار و اطمینان‌پذیری پژوهش

معیار	توصیف کارکردی معیار	راهکارها و تکنیک‌های مورد استفاده
اعتبار (باورپذیری یافته‌ها)	بررسی دقت و صداقت تفاسیر و یافته‌ها نسبت به داده‌های اصلی.	سه‌جانبه‌سازی داده‌ها ^۷ : استفاده از منابع متنوع (مقالات علمی، گزارش‌های راهبردی، اسناد رسمی) برای تقویت اعتبار. استخراج مضامین مشترک و همگرا از دل این منابع متنوع، که هر یک با دیدگاه و هدف متفاوتی نگاشته شده‌اند، اعتبار یافته‌ها را تقویت می‌کند. سه‌جانبه‌سازی نظری: بهره‌گیری از نظریه‌های مختلف برای تحلیل جامع. این تنوع نظری، مانع از آن می‌شود که یافته‌ها صرفاً محصول یک دیدگاه خاص باشند و به تحلیلی چندوجهی و جامع‌تر می‌انجامد. توصیف غنی و عمیق: مستندسازی و ارجاع به منابع متعدد برای تقویت اعتبار یافته‌ها. در سرتاسر بخش‌های تحلیل تلاش شده است تا هر مضمون و استدلال، با ارجاعات مستقیم و متعدد به منابع مستند شود. این رویکرد اجازه می‌دهد تا مخاطب پژوهش پیوند میان

1. Trustworthiness
2. Lincoln & Guba
3. Credibility
4. Transferability
5. Dependability
6. Confirmability
7. Theoretical Triangulation

معیار	توصیف کارکردی معیار	راهکارها و تکنیک‌های مورد استفاده
		داده‌های خام (متن مقالات) و تفسیر ارائه شده را مشاهده و قضاوت کند و صرفاً به ادعای پژوهشگر اکتفا نکند.
قابلیت انتقال (تعمیم‌پذیری)	بررسی امکان استفاده از یافته‌ها در سایر بسترها و زمینه‌ها.	ارائه چهارچوب مفهومی برای تعمیم تحلیلی. توصیف دقیق زمینه و مشخصات پیکره تحلیلی، شامل ماهیت منابع و بازه زمانی.
قابلیت اعتماد (سازگاری و تکرارپذیری فرایند)	بررسی ثبات و سازگاری فرایند پژوهش و امکان تکرار نتایج توسط پژوهشگران دیگر.	ایجاد «ردپای ممیزی»: مستندسازی مراحل پژوهش به صورت گام‌به‌گام، از انتخاب منابع تا تحلیل نهایی، برای نشان دادن فرایند منطقی و شفاف.
قابلیت تأیید (بی‌طرفی و اتکا به داده‌ها)	بررسی عینیت یافته‌ها و ارتباط آن‌ها با داده‌ها، بدون سوگیری پژوهشگر.	استناد مستمر به داده‌ها: ارجاع‌دهی دقیق درون‌متنی به منابع برای نشان دادن پیوند مستقیم میان استدلال‌ها و داده‌ها.

در مجموع، با به‌کارگیری این چهار معیار و تکنیک‌های مرتبط با آن‌ها، تلاش شده است تا پژوهش حاضر از بالاترین سطح اعتبار و اطمینان‌پذیری در چهارچوب یک پژوهش کیفی برخوردار باشد و یافته‌های آن به‌عنوان یک تحلیل قابل دفاع و مستند ارائه شود.

۳. یافته‌های پژوهش

تحلیل عمیق پیکره دانشی پژوهش، نشانگر وقوع یک گسست پارادایمی در درک و عمل ژئوپلیتیکی است. یافته‌های حاصل از تحلیل مضمون منابع، بیانگر ظهور یک «محیط راهبردی نوین» است که در سه سطح قابل بررسی است: بازتعریف «عرصه رقابت»، شناسایی «نیروهای تحول‌ساز» و بررسی «الگوهای انطباق راهبردی».

۳-۱- عرصه نوین رقابت: ساختارها، بازیگران و منازعات

میدان رقابت ژئوپلیتیک در قرن بیست و یکم، از منظر ساختار قدرت، کانون‌های منازعه و ابزارهای رقابتی، تفاوت‌های بنیادینی با گذشته دارد. این عرصه دیگر یک صفحه شطرنج ساده با بازیگران مشخص و قواعد ثابت نیست، بلکه یک «شبه‌پیچیده» و چندلایه است که در آن، قدرت به شیوه‌های نوین توزیع و اعمال می‌شود.

۳-۱-۱. رقابت قدرت‌های بزرگ و ساختار نظم جهانی

پایان نظم دوقطبی، جهان را وارد یک «دوره گذار» طولانی کرده است (حیدری و محمدی، ۱۳۸۶). ساختار کنونی را می‌توان «چندقطبی نامتقارن» نامید که در آن یک قدرت برتر (آمریکا) با مجموعه‌ای از قدرت‌های بزرگ و نوظهور در حال رقابت است. نظریه «چرخه قدرت» نشان می‌دهد که آمریکا با رشد دیگر قدرت‌ها وارد فاز «افول نسبی» شده است (جمشیدی و یزدان‌شناس، ۱۳۹۹).

ایالات متحده و روسیه: رقابت این دو قدرت، به‌ویژه پس از جنگ اوکراین، با منطق رئالیستی و قدرت سخت ادامه دارد و اسناد راهبردی آمریکا، روسیه را یک «تهدید فوری» تعریف می‌کنند (محمدی و زارعی، ۱۴۰۳).

ایالات متحده و چین: این رقابت، چندبعدی و پیچیده‌تر است و بر سر رهبری اقتصادی، فناوری و هنجاری در آینده جریان دارد. این تحول، منجر به اتخاذ راهبرد «چرخش به آسیا» از سوی آمریکا برای مهار چین شده است (محمدی، زرغامی و ولی‌زاده، ۱۳۹۸). این رقابت راهبردی در پروژه‌های زیرساختی منطقه نیز نمود عینی یافته است؛ برای مثال، توسعه بندر گوادر پاکستان توسط چین در تقابل با سرمایه‌گذاری هند در بندر چابهار ایران، نشان‌دهنده تلاش این قدرت‌ها برای شکل‌دهی به کریدورهای ژئواکونومیک و کسب نفوذ در مسیرهای کلیدی تجاری به سمت آسیای مرکزی است (احمدی و احمدی، ۱۳۹۶).

قدرت‌های نوظهور (بریکس): ظهور کشورهایی چون هند و برزیل در کنار روسیه و چین، نشان‌دهنده توزیع گسترده‌تر قدرت در سطح جهانی است و پیش‌بینی می‌شود تا سال ۲۰۵۰، به رقبای جدی قدرت‌های سنتی غربی تبدیل شوند (خادم، ۱۳۹۱).

۳-۱-۲. منازعات منطقه‌ای و امنیت شبکه‌ای

در سطح منطقه‌ای، مناطق به‌مثابه «شبکه‌های امنیتی پیچیده» نگریده می‌شوند که امنیت هر بازیگر به دیگران گره خورده است (قاسمی، ۱۳۸۹). خاورمیانه (غرب آسیا)

نمونه برجسته‌ای از این مدل است که از چندین «زیرمجموعه امنیتی» درهم‌تنیده تشکیل شده است. رقابت ایران و عربستان سعودی، محور اصلی ساختار امنیتی این منطقه را با ابعاد ایدئولوژیک، هویتی و ژئوپلیتیکی تشکیل می‌دهد (رومینا، ۱۳۹۹؛ زارعی دار امرودی و همکاران، ۱۴۰۱). در این میان، منازعه فلسطین و شکل‌گیری «پیمان ابراهیم» نیز یک بازآرایی راهبردی مهم در شبکه امنیتی منطقه محسوب می‌شود (همتی فر و همکاران، ۱۴۰۳). این وضعیت، ضرورت ایجاد یک ساختار امنیتی درون‌زا و دسته‌جمعی را برجسته می‌کند (شریفی و آجودانی، ۱۳۹۲).

۳-۱-۳. محوریت ژئواکونومی و انرژی در رقابت‌های جهانی

یکی از مهم‌ترین تحولات، گذار به ژئواکونومی است که در آن ابزارهای اقتصادی به سلاح‌های اصلی رقابت تبدیل شده‌اند. رقابت‌های ژئوپلیتیکی در حال بازآرایی «هندسه تجارت جهانی» براساس مفاهیمی چون «شراکت دوستانه» و «ریسک‌زدایی» است (آلتمان و باستین، ۲۰۱۷). در این میان، انرژی همچنان یکی از محورهای اصلی قدرت است. منطقه خلیج فارس با داشتن بیش از ۵۴ درصد ذخایر نفت و حدود ۴۰ درصد ذخایر گاز جهان، موقعیت بی‌نظیری در ژئواکونومی جهانی دارد و به همین دلیل کانون توجه قدرت‌های بزرگ است (رحمتی‌پور و آجیلی، ۱۳۹۵). جایگاه ژئواکونومیک ایران نیز به دلیل منابع عظیم و موقعیت ترانزیتی، عمیقاً با متغیر انرژی گره خورده است (نامی و همکاران، ۱۳۸۸؛ قالیباف و همکاران، ۱۳۹۳).

۳-۲-۳. نیروهای تحول‌ساز: شناسایی الزامات ژئوپلیتیکی نوین

دگرگونی در عرصه رقابت، محصول مجموعه‌ای از نیروهای تحول‌ساز عمیق است که قواعد بازی ژئوپلیتیک را از بنیاد تغییر می‌دهند (نمودار ۸).

۳-۲-۱. الزام فناورانه: از سایبر تا هوش مصنوعی

فناوری به یک «میدان و نیروی ساختاری» در ژئوپلیتیک تبدیل شده است. مفهوم «تکنوژئوپلیتیک» (ملک محمدی، ۲۰۱۵) و ظهور «ژئوپلیتیک هوش مصنوعی» (دهقانی فیروزآبادی و چهرآزاد، ۱۴۰۳) به این معناست که رقابت بر سر داده‌ها و الگوریتم‌ها به اندازه رقابت سرزمینی اهمیت دارد. این الزام فناورانه، به ظهور «نووپلیتیک» نیز منجر شده

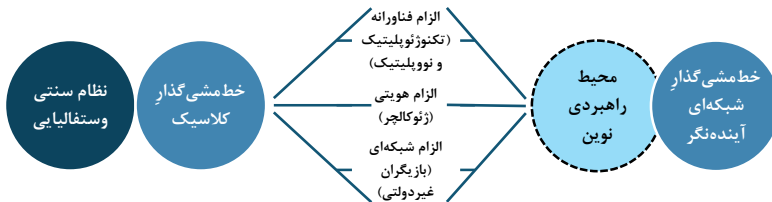
است؛ سیاستی که در «جهان ذهن» عمل می‌کند و ابزار اصلی آن، قدرت نرم، دانش و روایت‌سازی است (بدیعی‌ازندهای و همکاران، ۱۴۰۳).

۲-۲-۳. الزام هویتی: ظهور ژئوکالچر و سیاست تمدنی

هویت به یکی از محورهای اصلی منازعات تبدیل شده است. این الزام، خود را در قالب «ژئوکالچر» یا مطالعه تأثیر فرهنگ و ارزش‌های جغرافیایی بر سیاست نشان می‌دهد (نادری، ۱۳۹۳). رقابت‌های امروزین، بیش از پیش، نبردی میان جهان‌بینی‌هاست و یک خط‌مشی‌گذار موفق باید قادر باشد حوزه نفوذ ژئوکالچری خود را تقویت کند (ریبیعی و همکاران، ۱۳۹۵).

۳-۲-۳. الزام چند بازیگری و امنیت شبکه‌ای

حاکمیت مطلق و ستفالیایی دولت‌ها با ظهور بازیگران غیردولتی قدرتمند در حال فرسایش است (قادری، ۱۳۸۷). این وضعیت، خط‌مشی‌گذاران را به سمت تفکر شبکه‌ای سوق می‌دهد که در آن، قدرت به صورت توزیع‌شده در گره‌ها و پیوندهای مختلف یک شبکه قرار دارد و امنیت از «دفاع از مرزها» به «تأمین تاب‌آوری شبکه» تغییر مفهوم می‌دهد (قاسمی، ۱۳۸۹).

نمودار ۸: الگوی مفهومی نیروهای تحول‌ساز و فشار بر مدل سنتی برای حرکت به سمت الگوی جدید

۳-۳. الگوهای در حال ظهور در انطباق راهبردی

در پاسخ به این الزامات، الگوهای رفتاری جدیدی در میان بازیگران بین‌المللی در حال ظهور است.

۳-۳-۱. تغییر در دکترین‌های ملی و دفاعی

قدرت‌های بزرگ و منطقه‌ای در حال بازتنظیم اولویت‌های راهبردی خود هستند. سیاست «چرخش به آسیا» ی آمریکا نمونه برجسته‌ای از این انطباق است (محمدی و همکاران، ۱۳۹۸). در سطح منطقه‌ای نیز، تأکید روزافزون ایران بر «راهبرد دریایی» و تلاش برای تبدیل شدن از یک قدرت «بری» به یک قدرت «بحری» واکنشی به الزامات نوین امنیتی و ژئواکونومیک است (الهی‌پوردی زاده و قادری حاجت، ۱۴۰۳). این راهبرد که در سیاست‌های کلی «توسعه دریا محور» و تمرکز بر سواحل مکران تجلی یافته، به دنبال تبدیل ایران از یک قدرت عمدتاً «بری» به یک قدرت «بحری» است تا از فرصت‌های ژئواکونومیک ناشی از موقعیت جغرافیایی خود، به‌ویژه در بندر چابهار، برای اتصال به آب‌های آزاد و دسترسی کشورهای محصور در خشکی به دریا بهره‌برداری کند (لشنی و همکاران، ۱۴۰۳؛ احمدی و احمدی، ۱۳۹۶).

۳-۳-۲. کاربست آینده‌پژوهی در خط‌مشی‌گذاری

شاید مهم‌ترین الگوی رفتاری نوین، روی آوردن نهادهای خط‌مشی‌گذار به «آینده‌پژوهی» و «آینده‌نگاری راهبردی» است. در محیطی که آینده به‌سادگی قابل پیش‌بینی نیست، آینده‌نگاری با شناسایی «پیشران‌ها» و «عدم قطعیت‌های کلیدی»، به خط‌مشی‌گذاران کمک می‌کند تا خود را برای طیف وسیعی از آینده‌های محتمل آماده کنند (یوسفی خرایم و همکاران، ۱۴۰۰). روش «سناریونویسی» به یکی از ابزارهای اصلی در این حوزه تبدیل شده است تا به‌جای یک پیش‌بینی قطعی، چندین «داستان معتبر از آینده» روایت شود و براساس آن، «راهبردهای تاب‌آور» تدوین گردد (میرحسینی و عیوضی، ۱۳۹۸؛ ساز-کارانزا^۱ و همکاران، ۲۰۲۳).

۳-۳-۴. چشم‌اندازهای آینده و سناریوهای راهبردی

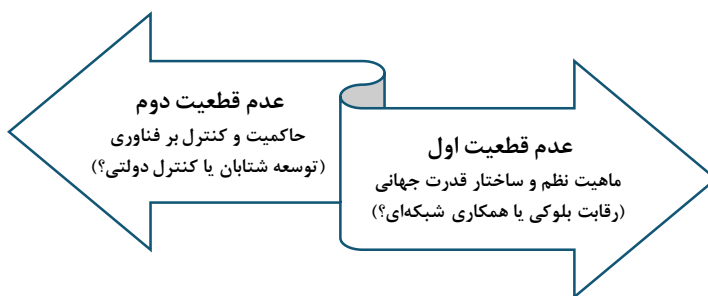
این بخش با اتخاذ یک رویکرد آینده‌پژوهانه، تلاش دارد تا با استفاده از روش «سناریوسازی راهبردی»، چشم‌اندازهای متفاوتی از جهان آینده را ترسیم کند. فراگرد سناریوسازی بر مبنای شناسایی مهم‌ترین «عدم قطعیت‌های بحرانی» استوار است که از دل تحلیل یافته‌ها استخراج شده‌اند.

۳-۴-۱. شناسایی و توجیه عدم قطعیت‌های بحرانی

از میان انبوه نیروهای تحول‌ساز که در بخش پیشین شناسایی شدند، دو متغیر به دلیل تأثیرگذاری بالا و درجه عدم قطعیت زیاد، به‌عنوان «عدم قطعیت‌های بحرانی» برای ساختن محورهای سناریو انتخاب می‌شوند. این دو متغیر، که در نمودار (۹) نمایش داده شده است، چهارچوب اصلی شکل‌دهنده به نظم ژئوپلیتیک دهه‌های آینده خواهند بود.

ماهیت نظم و ساختار قدرت جهانی: این محور به چگونگی توزیع قدرت در آینده می‌پردازد. یک سر طیف، جهانی با «رقابت بلوکی شدید» (مشابه جنگ سرد جدید) قرار دارد و سر دیگر، جهانی با «همکاری چندجانبه شبکه‌ای» برای مدیریت ریسک‌های مشترک (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۲۵). آینده نظم جهانی به دلیل وجود نیروهای متضاد (رقابت ژئوپلیتیکی از یک‌سو و تهدیدهای مشترک از سوی دیگر) به‌شدت نامشخص است.

حاکمیت و کنترل بر فناوری: این محور به رابطه میان دولت، جامعه و فناوری‌های تحول‌آفرین بازمی‌گردد. یک سر طیف، آینده‌ای با «توسعه فناوری شتابان و کنترل‌نشده» است که در آن قدرت به بازیگران غیردولتی (غول‌های فناوری)^۱ منتقل می‌شود. سر دیگر، آینده‌ای است که دولت‌ها فناوری را تحت «نظارت و قانون‌گذاری شدید» درآورده و «حاکمیت دیجیتال و استقالیایی» را شکل می‌دهند. این تقابل میان نیروی گریز از مرکز نوآوری و نیروی مرکزگرایی کنترل دولتی، آینده را نامشخص می‌سازد.

نمودار ۹: شناسایی عدم قطعیت‌های بحرانی

منبع: (یافته‌های پژوهش)

۳-۴-۲. ارائه سناریوهای راهبردی برای جهان آینده

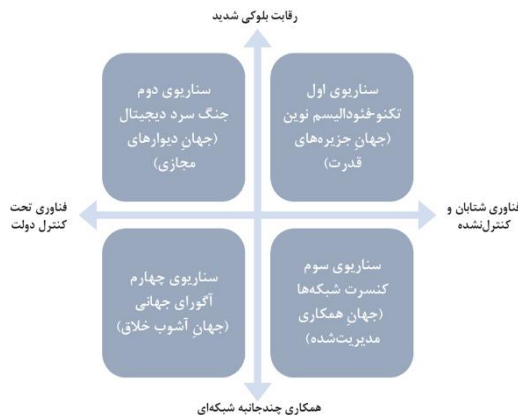
با ترکیب این دو محور (نمودار ۱۰)، چهار سناریوی متمایز از جهان آینده پدیدار می‌شود:

سناریوی اول: «تکنو-فئودالیسم نوین» (جهان جزیره‌های قدرت): (رقابت بلوکی و فناوری کنترل نشده). در این جهان، قدرت میان بلوک‌های دولتی و غول‌های فناوری به‌عنوان «اربابان فئودال دیجیتال» پراکنده شده و حاکمیت ملی به‌شدت تضعیف شده است.

سناریوی دوم: «جنگ سرد دیجیتال» (جهان دیوارهای مجازی): (رقابت بلوکی و فناوری تحت کنترل دولت). جهان به بلوک‌های فناورانه-ایدئولوژیک متخاصم تقسیم شده که هر یک اکوسیستم دیجیتال خود را دارند و جریان آزاد اطلاعات میان آن‌ها محدود است.

سناریوی سوم: «کنسرت شبکه‌ها» (جهان همکاری مدیریت شده): (همکاری شبکه‌ای و فناوری تحت کنترل دولت). قدرت‌های بزرگ برای مدیریت ریسک‌های جهانی از طریق نهادهای بین‌المللی تقویت شده همکاری می‌کنند و توسعه فناوری تحت نظارت رژیم‌های بین‌المللی صورت می‌گیرد (ساز-کارانزا و همکاران، ۲۰۲۳).

سناریوی چهارم: «آگورای جهانی» (جهان آشوب خلاق): (همکاری شبکه‌ای و فناوری کنترل نشده). قدرت به‌طور بی‌سابقه‌ای میان انبوهی از بازیگران دولتی و غیردولتی توزیع شده است. نوآوری در اوج است؛ اما جهان با بی‌ثباتی و عدم پیش‌بینی‌پذیری شدید ناشی از قدرت‌گیری بازیگران غیردولتی و فناوری‌های در دسترس مواجه است.

نمودار ۱۰: ماتریس سناریوهای آینده نظم جهانی (منبع یافته‌های پژوهش)

۳-۴-۳. دلالت‌های هر سناریو برای «خط‌مشی‌گذار نوین»

هر یک از این جهان‌های آینده، نیازمند مجموعه‌ای متفاوت از مهارت‌ها است: در جهان «تکنو-فئودالیسم نوین»، خط‌مشی‌گذار باید یک «دیپلمات چندوجهی» باشد که هم‌زمان با دولت‌ها و غول‌های فناوری مذاکره می‌کند. در جهان «جنگ سرد دیجیتال»، او باید یک «استراتژیست تاب‌آوری ملی» باشد که بر کاهش وابستگی‌ها و تقویت استقلال فناورانه تمرکز دارد. در جهان «کنسرت شبکه‌ها»، او باید یک «معمار نهادساز» و «مذاکره‌کننده ماهر» در چهارچوب نهادهای بین‌المللی باشد. در جهان «آگورای جهانی»، او باید یک «ناوبر شبکه‌های پیچیده» و «مدیر روایت» باشد که به‌جای کنترل، بر تأثیرگذاری بر شبکه‌ها تمرکز می‌کند. در نهایت، این تحلیل سناریوها نشان می‌دهد که دوران خط‌مشی‌گذاری تک‌بعدی به پایان رسیده است. در جدول (۷) سناریوهای آینده و الزامات راهبردی برای خط‌مشی‌گذار نوین را با توجه به نقش و مهارت‌های لازم برای هر جهان آینده به نمایش داده شده است.

جدول ۷: سناریوهای آینده و الزامات راهبردی برای خط‌مشی‌گذار نوین

سناریوهای آینده	ویژگی‌های کلیدی جهان آینده	نقش خط‌مشی‌گذار نوین	مهارت‌های کلیدی مورد نیاز
تکنوفئودالیسم نوین	رقابت شدید بلوکی، فناوری کنترل‌نشده، قدرت پراکنده میان دولت‌ها و غول‌های فناوری	دیپلمات چندوجهی	مدیریت ائتلاف‌های متغیر، دیپلماسی شرکتی
جنگ سرد دیجیتال	رقابت شدید بلوکی، فناوری تحت کنترل دولت، اینترنت چندپاره و اکوسیستم‌های بسته	استراتژیست تاب‌آوری ملی	امنیت سایبری، جنگ اقتصادی، برنامه‌ریزی دفاعی یکپارچه
کنسرت شبکه‌ها	همکاری چندجانبه، فناوری تحت کنترل دولت، نهادهای بین‌المللی تقویت‌شده	معمار نهادساز	حقوق بین‌الملل، مذاکره چندجانبه، ایجاد اجماع
آگورای جهانی	همکاری شبکه‌ای غیرمتمرکز، فناوری	ناوبر شبکه‌های پیچیده	تحلیل شبکه‌های اجتماعی، ارتباطات

سناریوهای آینده	ویژگی‌های کلیدی جهان آینده	نقش خط‌مشی‌گذار نوین	مهارت‌های کلیدی مورد نیاز
	کنترل نشده، قدرت توزیع شده میان انبوهی از بازیگران		راهبردی، مدیریت روایت

۴. نتیجه‌گیری و پیشنهاد

تحلیل یافته‌های پژوهش، تصویری از یک دگردیسی عمیق در محیط ژئوپلیتیک جهانی را آشکار می‌سازد که در آن، مفاهیم بنیادین قدرت، فضا و امنیت بازتعریف شده‌اند. این تحولات، الگوهای سنتی سیاست‌ورزی را ناکارآمد ساخته است. این بخش با جمع‌بندی یافته‌ها، پاسخی جامع به پرسش‌های پژوهش ارائه داده و چهارچوب مفهومی «خط‌مشی‌گذار نوین» را به‌عنوان الگوی مطلوب برای کنشگری در این محیط جدید ترسیم می‌کند.

۴-۱. پاسخ به پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی این پژوهش آن بود که: «الزامات ژئوپلیتیکی نوین چگونه ماهیت قدرت، فضا و امنیت را دگرگون ساخته و چه الگوی رفتاری جدیدی را برای خط‌مشی‌گذاران ایجاد می‌کند؟» یافته‌ها نشان می‌دهد که تحول در سه حوزه کلیدی رخ داده است: الف. دگردیسی در ماهیت قدرت: قدرت از یک مفهوم صرفاً مادی (قدرت سخت) به یک مفهوم چندبعدی و سیال تبدیل شده است. اکنون، «قدرت هوشمند» معیار کارآمدی است و ظهور «نووپلیتیک» نشان می‌دهد که توانایی شکل‌دهی به روایت‌ها و دانش، به اندازه قدرت نظامی اهمیت یافته است (بدیعی ازندهای و همکاران، ۱۴۰۳). قدرت دیگر یک «دارایی» ایستا نیست، بلکه یک «ظرفیت شبکه‌ای» و پویاست. ب. دگردیسی در ماهیت فضا و امنیت: فضای رقابت از سرزمین فیزیکی فراتر رفته و به عرصه‌های نوینی چون فضای سایبر و فضای شناختی گسترش یافته است. ظهور «تکنوژئوپلیتیک» و «ژئوپلیتیک هوش مصنوعی» به این معناست که رقابت بر سر داده‌ها و الگوریتم‌ها، میدان اصلی منازعات آینده خواهد بود (دهقانی فیروزآبادی و چهارآزاد، ۱۴۰۳). این تحولات، امنیت را از یک مفهوم دولت‌محور به یک مفهوم «امنیت شبکه‌ای» با تهدیدهای فراملی تبدیل کرده است (قاسمی، ۱۳۸۹).

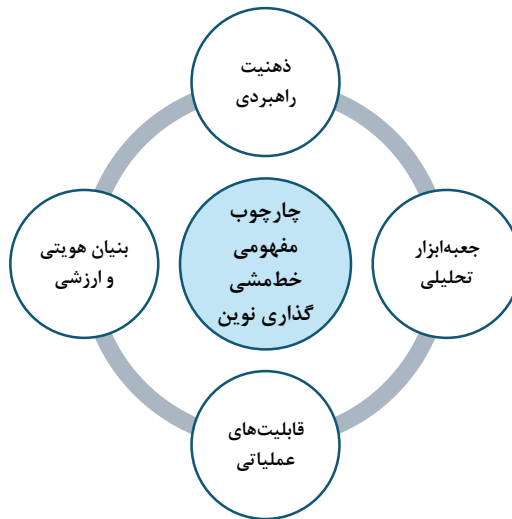
ج. دگردیسی در ماهیت بازیگران: مدل کلاسیک وستفالیایی جای خود را به یک محیط چند بازیگری داده است که در آن بازیگران غیردولتی قدرتمند، حاکمیت دولت‌ها را به چالش می‌کشند (قادری، ۱۳۸۷).

این الزامات، گذار از الگوی سنتی «خط‌مشی‌گذار وستفالیایی» به الگوی «خط‌مشی‌گذار شبکه‌ای آینده‌نگر» را ایجاب می‌کند. این الگوی رفتاری جدید، به جای تمرکز بر کنترل ایستا، بر ناوبری هوشمندانه در یک محیط پیچیده و پویا تأکید دارد و بقا و موفقیت راهبردی در گرو انطباق با آن است.

۴-۲. ارائه چهارچوب مفهومی خط‌مشی‌گذار نوین

براساس سنتز یافته‌ها، می‌توان الگوی رفتاری و قابلیت‌های مطلوب برای خط‌مشی‌گذاران را در قالب یک چهارچوب مفهومی یکپارچه (نمودار ۱۱) ارائه داد. این چهارچوب، تصویری از یک کنشگر راهبردی کارآمد در محیط پیچیده کنونی است و بر چهار قابلیت اصلی استوار است:

۱. ذهنیت راهبردی: شامل تفکر سیستمی و شبکه‌ای برای درک روابط پیچیده، انطباق‌پذیری و یادگیری مستمر برای اصلاح سریع راهبردها و نگرش چندبعدی به قدرت (فراتر از قدرت سخت) (قاسمی، ۱۳۸۹؛ بدیعی ازنده‌ای و همکاران، ۱۴۰۳).
۲. جعبه‌ابزار تحلیلی: شامل تسلط بر آینده‌پژوهی و سناریوسازی برای مدیریت عدم قطعیت (میرحسینی و عیوضی، ۱۳۹۸)، تحلیل ریسک‌های پیچیده و جهانی (مجمع جهانی اقتصاد، ۲۰۲۵) و تحلیل گفتمان و روایت برای رقابت در عرصه نووپلیتیک.
۳. قابلیت‌های عملیاتی: شامل به‌کارگیری قدرت هوشمند (تلفیق هنرمندانه ابزارهای سخت و نرم)، دیپلماسی شبکه‌ای و چندجانبه برای ائتلاف‌سازی با بازیگران دولتی و غیردولتی و راهبری در فضای سایبر و اطلاعات.
۴. بنیان هویتی و ارزشی: شامل درک عمیق از هویت خودی به‌عنوان منبع قدرت نرم، آگاهی از سیاست‌های هویت در عرصه جهانی و داشتن یک چهارچوب اخلاقی و هنجاری برای مشروعیت‌بخشی به سیاست‌ها.

نمودار ۱۱: چهارچوب مفهومی قابلیت‌های چهارگانه «خطمشی‌گذار نوین» در قرن ۲۱
منبع: (یافته‌های پژوهش)

قابلیت‌های اصلی خطمشی‌گذار نوین، اجزا و ویژگی‌های مربوط به هر یک در جدول (۸) نمایش داده شده است.

جدول ۸: قابلیت‌های اصلی خطمشی‌گذار نوین، اجزا و ویژگی‌های مربوط به هر یک

قابلیت اصلی خطمشی‌گذاران نوین	اجزا و ویژگی‌های هر قابلیت
ذهنیت راهبردی	<ul style="list-style-type: none"> - تفکر سیستمی و شبکه‌ای برای درک روابط پیچیده؛ - انطباق‌پذیری و یادگیری مستمر برای اصلاح سریع راهبردها؛ - نگرش چندبُعدی به قدرت (فراتر از قدرت سخت).
جعبه‌ابزار تحلیلی	<ul style="list-style-type: none"> - تسلط بر آینده‌پژوهی و سناریوسازی برای مدیریت عدم قطعیت؛ - تحلیل ریسک‌های پیچیده و جهانی؛ - تحلیل گفتمان و روایت برای رقابت در عرصه نووپلیتیک.
قابلیت‌های عملیاتی	<ul style="list-style-type: none"> - به‌کارگیری قدرت هوشمند (تلفیق ابزارهای سخت و نرم)؛ - دیپلماسی شبکه‌ای و چندجانبه برای ائتلاف‌سازی؛ - راهبری در فضای سایبر و اطلاعات.
بنیان هویتی و ارزشی	<ul style="list-style-type: none"> - درک عمیق از هویت خودی به‌عنوان منبع قدرت نرم؛ - آگاهی از سیاست‌های هویت در عرصه جهانی؛ - داشتن یک چهارچوب اخلاقی و هنجاری برای مشروعیت‌بخشی به خطمشی‌ها.

۳-۴. از الزامات نوین تا قابلیت‌های خطمشی‌گذار (تکمیل حلقه استدلال)

در این بخش پایانی، هدف آن است که حلقه استدلال پژوهش را با برقراری یک پیوند مستقیم و تحلیلی میان یافته‌ها و چهارچوب مفهومی «خطمشی‌گذار نوین» تکمیل نماید. هر یک از قابلیت‌های تعریف شده برای خطمشی‌گذار نوین، ضرورتی راهبردی است که مستقیماً از دل الزامات عینی شناسایی شده برمی‌آید:

- ❖ الزام فناورانه و ظهور تکنولوژئوپلیتیک، ضرورت تسلط بر راهبری در فضای اطلاعات را ایجاب می‌کند.
  - ❖ الزام هویتی و محوریت یافتن ژئوکالچر، خطمشی‌گذار را به سمت به‌کارگیری قدرت هوشمند سوق می‌دهد.
  - ❖ الزام شبکه‌ای و ظهور بازیگران غیردولتی، کسب مهارت در دیپلماسی شبکه‌ای و چندوجهی را ضروری می‌سازد.
  - ❖ الزام ریسک‌های جهانی و عدم قطعیت فزاینده، بیش از هر عامل دیگری، ضرورت مجهز شدن به رویکرد آینده‌پژوهانه را آشکار می‌سازد.
- در جدول (۹)، الزامات نوین و قابلیت‌های راهبردی مرتبط با خطمشی‌گذار به تصویر کشیده شده است.

جدول ۹: الزامات نوین و قابلیت‌های راهبردی مرتبط با خطمشی‌گذار

الزام نوین	قابلیت راهبردی خطمشی‌گذار	ضرورت راهبردی
الزام فناورانه	تسلط بر راهبری در فضای اطلاعات	نیاز به مدیریت و تحلیل داده‌ها در دنیای دیجیتال
الزام هویتی	به‌کارگیری قدرت هوشمند	تمرکز بر هویت و فرهنگ در فرایند تصمیم‌گیری
الزام شبکه‌ای	کسب مهارت در دیپلماسی شبکه‌ای و چندوجهی	توانایی تعامل و همکاری با بازیگران غیردولتی
الزام ریسک‌های جهانی	مجهز شدن به رویکرد آینده‌پژوهانه	آمادگی برای مواجهه با عدم قطعیت‌ها و چالش‌های جهانی

۴-۴. دلالت‌های نظری و عملی

۴-۴-۱. دلالت‌های نظری

نتایج این پژوهش، نظریه‌های کلاسیک رئالیستی را با برجسته کردن نقش دانش (نووپلیتیک)، هویت (ژئوکالچر) و بازیگران غیردولتی به چالش می‌کشد. همچنین، این یافته‌ها بر لزوم تلفیق میان‌رشته‌ای (ژئوپلیتیک، آینده‌پژوهی، مطالعات فناوری) و تقویت پارادایم‌های انتقادی و برساخت‌گرایانه تأکید دارند.

۴-۴-۲. دلالت‌های عملی (برای خط‌مشی‌گذاران)

یافته‌های این پژوهش، نقشه راهی برای انطباق راهبردی نهادهای تصمیم‌گیر در ایران ارائه می‌دهد:

۱. بازنگری در ساختارهای تصمیم‌گیری: نهادهای سیاست خارجی و امنیتی باید به سمت ساختارهای یکپارچه‌تر و منعطف‌تر حرکت کنند که توانایی مدیریت مسائل چندبعدی مانند امنیت سایبری، دیپلماسی انرژی و جنگ‌های شناختی را به صورت هماهنگ داشته باشند.
۲. سرمایه‌گذاری بر قابلیت‌های نوین: این امر برای ایران به معنای سرمایه‌گذاری راهبردی بر توسعه قابلیت‌ها در حوزه‌های هوش مصنوعی و همچنین استفاده هوشمندانه از مؤلفه انرژی به‌عنوان یک ابزار قدرت و هدف سیاست خارجی است (رحمتی‌پور و آجیلی، ۱۳۹۵).
۳. آموزش و توانمندسازی نیروی انسانی: تربیت نسلی جدید از تحلیل‌گران که به ابزارهای آینده‌پژوهی و تفکر سیستمی مجهز باشند، یک ضرورت است؛ زیرا علم سیاست ماهیتاً به دنبال ترسیم آینده مطلوب و کمک به پی‌ریزی آن است (عیوضی، ۱۳۹۵).
۴. اتخاذ دیپلماسی فعال و شبکه‌ای: این رویکرد برای ایران در سرمایه‌گذاری هدفمند بر روی نقاط راهبردی مانند منطقه آزاد چابهار تجلی می‌یابد تا از طریق آن، ضمن توسعه مناطق محروم، قدرت ملی در ابعاد منطقه‌ای و بین‌المللی افزایش یابد (احمدی و احمدی، ۱۳۹۶).

۴-۵. بررسی هم‌سویی یا واگرایی با ادبیات پژوهشی و نوآوری پژوهش

این پژوهش ضمن هم‌سویی با مطالعاتی که بر «دوره گذار» (حیدری و محمدی، ۱۳۸۶)، اهمیت قدرت نرم (نادری، ۱۳۹۳) و لزوم آینده‌پژوهی (یوسفی خرابم و همکاران، ۱۴۰۰) تأکید دارند، نوآوری اصلی خود را در «سنتز و تلفیق» این مباحث ارائه می‌دهد. درحالی‌که اغلب مطالعات بر یک جنبه از تحولات متمرکز بوده‌اند، این پژوهش برای اولین بار یک چهارچوب مفهومی یکپارچه ارائه می‌دهد که تمامی «الزامات نوین» را در کنار یکدیگر قرار داده و با برقراری یک پل مستقیم میان تحولات محیطی و رفتار کنشگر «چهارچوب خط‌مشی‌گذار نوین» را معرفی می‌کند. در نهایت این پژوهش با تلفیق مفاهیم نوین، گفت‌وگوی جدیدی را میان پارادایم‌های مختلف ژئوپلیتیک ایجاد می‌کند. برای مثال، یافته‌ها نشان‌دهنده یک گذار پارادایمی از تفکر کلاسیک ماهان، که بر کنترل فیزیکی دریاها برای اعمال قدرت سخت تأکید داشت (لشنی و همکاران، ۱۴۰۳)، به پارادایم نووپلیتیک است که در آن، پیروزی در «جنگ روایت‌ها» و تسلط بر فضای ذهن و اندیشه، از برتری نظامی مهم‌تر می‌شود (بدیعی ازندهای و همکاران، ۱۴۰۳). این گذار، هسته اصلی تحولی است که چهارچوب «خط‌مشی‌گذار نوین» برای مواجهه با آن طراحی شده است.

۴-۶. نوآوری پژوهش

نوآوری اصلی این پژوهش، نه در کشف یک پدیده کاملاً جدید، بلکه در «ترکیب و تلفیق» است. درحالی‌که اغلب مقالات موجود در این حوزه بر یک یا چند جنبه از تحولات تمرکز کرده‌اند (برای مثال، یک پژوهش بر هوش مصنوعی، دیگری بر قدرت نرم و سومی بر روابط ایران و عربستان)، این پژوهش برای اولین بار:

- ❖ یک چهارچوب مفهومی یکپارچه ارائه می‌دهد که تمامی این «الزامات نوین» (فناورانه، هویتی، شبکه‌ای و ...) را در کنار یکدیگر قرار داده و تأثیر ترکیبی آن‌ها را تحلیل می‌کند.
- ❖ یک پل مستقیم میان تحولات محیطی و رفتار خط‌مشی‌گذار برقرار می‌کند و صرفاً به توصیف تغییرات نمی‌پردازد، بلکه به‌طور مشخص نشان می‌دهد که این تغییرات، چه نوع الگوی رفتاری جدیدی را برای کنشگران سیاسی ایجاد می‌کنند و «مدل خط‌مشی‌گذار نوین» را ارائه می‌دهد.

❖ یک مرور جامع و نظام‌مند از ادبیات فارسی و انگلیسی در این حوزه ارائه می‌دهد که خود به‌عنوان یک منبع تلفیقی، دارای ارزش نظری است.

بنابراین واگرایی این پژوهش از ادبیات موجود، نه در تضاد با آن‌ها، بلکه در فراتر رفتن از تحلیل‌های جزئی‌نگر و دستیابی به یک تصویر کلان، جامع و یکپارچه از مهم‌ترین چالش‌های راهبردی عصر حاضر است.

۴-۷. پیشنهادهای پژوهش

این پژوهش، با ترسیم نقشه مفهومی تحولات ژئوپلیتیک، خود زمینه‌ساز طرح پرسش‌ها و پژوهش‌های جدیدی است. برخی از مسیرهای پژوهشی که می‌توانند در آینده دنبال شوند، عبارتند از:

- ✓ تدوین و اعتبارسنجی یک شاخص کمی برای «قدرت هوشمند» یا «ظرفیت نووپلیتیکی».
- ✓ آزمون «چهارچوب خط‌مشی‌گذار نوین» در یک مطالعه موردی عمیق (مانند تحلیل سیاست خارجی یک کشور خاص در یک بحران).
- ✓ تحلیل‌های تطبیقی در مورد میزان انطباق‌پذیری نهادهای سیاست خارجی در کشورهای مختلف با الزامات نوین.
- ✓ بررسی دلالت‌های اخلاقی ظهور تکنوژئوپلیتیک و به‌کارگیری هوش مصنوعی در جنگ‌افزارها.
- ✓ اجرای پروژه‌های سناریوسازی متمرکز برای یک حوزه خاص (مانند آینده رقابت ژئواکونومیک در اقیانوس هند).

References

- Abbasi Semnani, A. (2013). Iran's geopolitical position in the regional and world power relations. *Sepehr Geographical Information Quarterly*, 22(86), 96–104. [In Persian]
- Ahmadi, E., Hafeznia, M. R., Ahmadipour, Z., & Ghaderi Hajat, M. (2025). An analysis of the geopolitical isolation of the Islamic Republic of Iran. *Geopolitics Quarterly*, 21(1), 36–68. doi: 10.22059/jphgr.2024.375498.1008018 [In Persian]
- Ahmadi, S. A., & Ahmadi, E. (2017). A survey on the strategic capabilities of Chabahar free zone in line with the geopolitical weight and national power of Iran (from a domestic, regional, and international perspective). *Rahbord (Strategy) Quarterly*, 26(83), 235-262. [In Persian]
- Ahmadi, S. A., Badiei Azandahi, M., & Heydari Moseloo, T. (2017). Theoretical explanation of the changing nature of geopolitical regions in the competition between powers. *Geopolitics Quarterly*, 13(47), 55–78. doi: 10.22059/jphgr.2017.63229 [In Persian]
- Ahmadi, S., Hafeznia, M. R., & Hourcade, B. (2014). Explaining the functions of Iran's buffer status in the last two centuries. *Geopolitics Quarterly*, 10(36), 1–13. [In Persian]
- Asarian Nejad, H., Rostami, M., & Modabber, L. (2014). The qualitative relation between the geographical environment and the national security. *Geopolitics Quarterly*, 9(32), 125–154. [In Persian]
- A'zami, H. (2006). Geopolitical weight and regional power system (case study: Southwest Asia). *Geopolitics Quarterly*, 2(5), 149–193. [In Persian]
- Badiei Azandahi, M., Yazdanpanah Dero, K., Vasegh, M., Ahmadi, A., & Salmanian, M. (2024). Noopolitik: A new paradigm in geopolitics. *Geopolitics Quarterly*, 20(3), 229–269. doi: 10.22059/jphgr.2024.375500.1008020 [In Persian]
- Bahrami Jaf, S., Janparvar, M., Soltani, N., & Mohamadpour, A. (2022). Theoretical explanation of the effective components in geopolitical relations and presentation of the proposed model. *Human Geography Research*, 54(4), 1145-1166. doi: 10.22059/jhgr.2021.328331.1007718 [In Persian]
- Dadandish, P. (2007). Geopolitical discourse in Central Asia: Arenas of interaction between Iran and Russia. *Geopolitics Quarterly*, 3(9), 75–96. [In Persian]
- Dehghani Firoozabadi, S. J., & Chehrazad, S. (2024). The geopolitics of artificial intelligence: A theoretical guideline for the algorithmic competitions of global system actors. *Geopolitics Quarterly*, 20(3), 270–313. doi: 10.22059/jphgr.2024.376485.1008044 [In Persian]
- Eivazi, M. R. (2016). Political futurology. *Rahbord (Strategy) Quarterly*, 25(79), 177-198. [In Persian]
- Elahverdizadeh, R., & Ghaderi Hajat, M. (2024). Geopolitical requirements for empowering the southern coasts of Iran from the perspective of increasing maritime power. *Geopolitics Quarterly*, 20(77), 215–239. doi: 10.22059/jphgr.2023.361599.1007887 [In Persian]

- Fathi, M. J., Abdokhodaei, M., & Shiravand, S. (2019). Analysis of Iran's geopolitical codes in the developments in the Middle East and its impact on the future of the Islamic Revolution. *Pazhouheshnameh-e Enghelab-e Eslami (Research Letter of the Islamic Revolution)*, 9(32), 1–22. [In Persian]
- Ghaderi, R. (2008). Development in the role of state and non-state actors according to the international law. *Strategic Studies Quarterly*, 11(39), 165–192. [In Persian]
- Ghalibaf, M. B., Yaghoubi, S. M., & Mahmudi, A. (2014). The geopolitical explanation of Iran's foreign policy in Persian Gulf region regarding fossil energies. *Geopolitics Quarterly*, 10(35), 56–75. [In Persian]
- Ghasemi, F. (2010). A geopolitical model of regional security: A case study of the Middle East. *Geopolitics Quarterly*, 6(18), 57–94. [In Persian]
- Ghasemi, F. (2012). Globalization and models of regional security in the global system. *Geopolitics Quarterly*, 8(27), 60–90. [In Persian]
- Ghol-Karami, A., Karimipour, Y., Mottaghi, A., & Rabiee, H. (2018). Explaining the geopolitics of the foreign policy of the Islamic Republic of Iran with an emphasis on geoeconomic capabilities. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 18(49), 37–57. doi: 10.29252/jgs.18.49.37 [In Persian]
- Hafeznia, M. R. (2014). *Osoul va mafahim-e geopolitik [Principles and concepts of geopolitics]* (4th ed.). Astan-e Qods-e Razavi Publications. [In Persian]
- Hafeznia, M. R., Ezzati, E., & Lashgari, E. (2014). Theoretical explanation of the strategic region concept after the Cold War. *Geopolitics Quarterly*, 10(35), 1–29. [In Persian]
- Hafeznia, M. R., Ghorbaninejad, R., Ahmadipour, Z., & Ghavam, A. (2014). Tension and conflict theories between countries: Review, critique and presenting a theoretical model. *Geopolitics Quarterly*, 9(32), 1–35. [In Persian]
- Hazrati Razlighi, M. A., Javdani Moqaddam, M., & Gohari Moqaddam, A. (2023). Geopolitical challenges of Middle East peace talks with emphasis on "deal of century". *Geopolitics Quarterly*, 19(3), 155–186. doi: 10.22059/jphgr.2023.361598.1007886 [In Persian]
- Heidarifar, M. R. (2010). A critical study of the discourse of borderless world. *Geopolitics Quarterly*, 6(18), 125–152. [In Persian]
- Hemmati Far, H., Mottaghi Dastenaee, A., Rabiee, H., & Moghiseh, R. (2024). Explanation of Abraham Accord using grounded theory with a geopolitical approach. *Geopolitics Quarterly*, 20(3), 194–228. doi: 10.22059/jphgr.2024.372573.1007967 [In Persian]
- Heydari, M., & Mohammadi, H. (2007). Geopolitical evolution of the last decade of the 20th century and their impacts upon the national security of the I.R. Iran. *Geopolitics Quarterly*, 3(10), 89–113. [In Persian]
- Jamshidi, H., Mahkouei, H., Goudarzi, M., & Momeni, M. (2020). Geopolitical impact of national interest of the Islamic Republic of Iran on

- competition NATO and the Shanghai Cooperation Organization in Central Asia. *Rahbord (Strategy) Quarterly*, 29(96), 103-136. [In Persian]
- Jamshidi, M., & Yazdanshenas, Z. (2020). Power cycle theory and changes in the US relative power; A context for analyzing foreign policy behavior. *Geopolitics Quarterly*, 16(59), 52–82. [In Persian]
  - Jordana, J., Saz, A., Marx, A., Holesch, A., Vandendriessche, M., Coen, D., Levi-Faur, D., Roger, C., Zürn, M., Tokhi, A., Otteburn, K., Schmitt, L., & Moreno Villar, C. (2023). Trends in global governance and future scenarios 2030 (GLOBE Report). Centre for Security Studies (CSS), ETH Zurich.
  - Kamali, M., Nozari, F., & Tavasoli, F. (2023). Geopolitical territories and the dimensions of the sphere of soft influence of the Islamic Republic of Iran in the homogeneous geographical spaces surrounding the West Asian region in the geopolitical transition. *Journal of Soft Power Studies*, 13(3), 239–260. [In Persian]
  - Khadem, F. (2012). The geopolitics of emerging powers (BRIC) and the outlook of 2050. *Geopolitics Quarterly*, 8(26), 96–124. [In Persian]
  - KPMG International. (2025). Top geopolitical risks 2025. KPMG.
  - Lashani, M., Hajimineh, R., Daheshiar, H., & Alipoor, A. (2024). Iran's naval strategy in Southwest Asia and the North Indian Ocean. *Rahbord (Strategy) Quarterly*, 33(111), 349-374. doi: 10.22034/RAHBORD.2024.449939.1657 [In Persian]
  - Lashgari Tafreshi, E. (2015). Theoretical explanation of the geopolitical foundations of international relations knowledge after the Cold War. *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 15(38), 49–69. [In Persian]
  - Malek Mohammadi, H. (2015). Techno-geopolitics; a pro-classical geopolitics challenging critical approach. *Geopolitics Quarterly*, 10(4), 109–121. [In Persian]
  - Mazaheri, M., Kamran Dastjerdi, H., Yazdanpanah Dero, K., & Vasegh, M. (2024). Explaining the role of geographical factors and geopolitical components in shaping geopolitics relations (with a critical and new approach). *Geography (Journal of the Iranian Geographical Association)*, 21(79), 85-108. [In Persian]
  - Mirahmadi, F. S. (2017). Application of post-colonialism view in geopolitical analysis. *Geopolitics Quarterly*, 13(46), 121–150. [In Persian]
  - Mirheidar, D., & Hamidinia, H. (2006). Methodology and concepts in political geography and international relation: A comparative study. *Geopolitics Quarterly*, 2(1), 1–41. [In Persian]
  - Mirhosseini, F., & Eivazi, M. R. (2019). Future scenarios for the geopolitical position of the Islamic Republic of Iran in the West Asian regional power system in the 1410 horizon. *Basij Strategic Studies Quarterly*, 22(83), 143–169. [In Persian]
  - Mohammadi, H., & Zarei, B. (2024). An analysis of the US national security strategy regarding Russia's geopolitical behavior during the Joe Biden era (2020-2024). *Geopolitics Quarterly*, 20(3), 58–97. doi: 10.22059/jphgr.2024.372572.1007966 [In Persian]

- Mohammadi, H., Zarghami, E., & Valizadeh, H. (2019). Analysis of the reasons for focusing the US strategy towards Asia-Pacific. *Geopolitics Quarterly*, 15(54), 173–195. [In Persian]
- Morgado, N., & Kopanja, M. (Eds.). (2025). *Geography, identity, and politics: Concepts, theories, and cases in geopolitical analysis*. University of Belgrade - Faculty of Security Studies.
- Mossalanejad, A. (2014). Geopolitics of identity and security policy in the regional balance of the Middle East. *Geopolitics Quarterly*, 10(34), 70–98. [In Persian]
- Naderi, A. (2014). From state-centric geopolitics to civilization-centric geoculture: The Middle East as an arena of civilizational clashes. *Journal of Soft Power Studies*, 4(10), 123–142. [In Persian]
- Najafi, S., Yazdanpanah Dero, K., Pishgahifard, Z., & Badiei Azandahi, M. (2023). Explaining the key political factors influencing Iran's defense power in the time horizon of 1410. *Geopolitics Quarterly*, 19(1), 69–95. doi: 10.22059/jphgr.2023.355153.1007804 [In Persian]
- Nami, M. H., Mohamadpour, A., & Abbasi, A. (2009). Analysis of Iran's geoeconomic position in the Middle East. *Geopolitics Quarterly*, 5(14), 41–65. [In Persian]
- Nozari, F. (2016). The impact of geopolitical interests of actors in the Sea of Oman region on the formulation of the defense strategy of the Islamic Republic of Iran. *Defense Policy Journal*, 24(95), 35–72. [In Persian]
- Rabiee, H., Karimipour, Y., & Aboalkhani, A. (2017). Geo-culture and security, Israel's actions in Iranian culture territory (case study: India). *Geopolitics Quarterly*, 12(44), 66–85. [In Persian]
- Rahmati Pour, L., & Ajili, H. (2016). The future perspective of Persian Gulf geo-energy and Iran's position. *Rahbord (Strategy) Quarterly*, 25(80), 87-116. [In Persian]
- Roomina, E. (2020). Investigating the effect of geopolitical interests in creating regional challenges in Southwest Asia; Case study: Iran and Saudi Arabia. *Quarterly Journal of Strategic Environment*, 4(11), 127–148. [In Persian]
- Sandelowski, M., & Barroso, J. (2007). *Handbook for synthesizing qualitative research*. Springer Publishing Company.
- Saz-Carranza, A., Rueda-Sabater, E., Vandendriessche, M., Moreno, C., & Jordana, J. (2023). The future(s) of global governance: A scenarios exercise. *Global Policy*, 14(S4), 1–13. doi: 10.1111/1758-5899.13280
- Seong, J., White, O., Birshan, M., Smit, S., Lamanna, C., & Devesa, T. (2025). *Geopolitics and the geometry of global trade: 2025 update*. McKinsey Global Institute.
- Shakouri, A., & Vaziriian, A. H. (2019). Assessing regional power of contemporary Iran: Comparing Pahlavi II and the Islamic Republic. *Geopolitics Quarterly*, 15(55), 25–57. [In Persian]
- Sharifi, S., & Ajodani, F. (2013). The geopolitical requirements of the joint defense treaty of the Persian Gulf states. *Military Science and Tactics*, 9(23), 87–106. [In Persian]

- Shirkhani, M. A., & Mohajerpoor, H. (2014). Iran's geopolitical status of metaphorically language, looking at the energy sphere. *Geopolitics Quarterly*, 10(34), 137–159. [In Persian]
- Torkameh, A., Hafeznia, M., Roumina, E., & Ahmadipour, Z. (2022). A critical realist reading of critical geopolitics. *Geopolitics Quarterly*, 18(1), 1–43. doi: 10.22059/jphgr.2022.339688.1007689 [In Persian]
- World Economic Forum. (2025). The global risks report 2025. World Economic Forum.
- Yazdanpanah Dero, K., & Gholami, M. (2018). Strategic solutions for security doctrine in geopolitical transition period; The environmental, economic, locative-spatial and cultural attitudes. *Geopolitics Quarterly*, 13(48), 149–177. [In Persian]
- Yousefi Kharaem, M., Yousefi, A., Ghasemi, H., & Darvishi Se Talani, F. (2021). Presenting a framework for analyzing defensive geopolitical issues based on strategic foresight. *Defense Futurology Quarterly*, 6(20), 115–136. [In Persian]
- Zarei Daramroudi, H., Mohammadi, H., & Azizzadeh Tasouj, M. (2022). Geopolitical analysis of conflict-based behavior patterns and interactions in Iran-Saudi relations. *The Fundamental and Applied Studies of the Islamic World*, 4(2), 83–106. [In Persian]
- Zarghani, S. H. (2010). A critique and analysis of models for measuring national power. *Geopolitics Quarterly*, 6(17), 149–180. [In Persian]
- Zeinolabedin, Y., & Jamshidpour, I. (2020). A futurological study of the geopolitical impact of the drivers of war, Arabs, and oil on the center of the Islamic world. *Political Researches of the Islamic World*, 10(1), 241–267. [In Persian]

